

SAVONIA

OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

HUOMAA MINUT, KUUN- TELE MINUA!

Lasten osallisuus vanhempien eroprosessissa

TEKIJÄ: Sini Siekkinen, SS17KM, 02.12.2018

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma/Tutkinto-ohjelma Sosionomin tutkinto-ohjelma	
Työn tekijä Sini Siekkinen	
Työn nimi Huomaa minut, kuuntele minua! Lasten osallisuus vanhempien eroprosessissa	
Päiväys	02.12.2018
Sivumäärä/Liitteet	46/2
Ohjaajat Tuija Pakarinen ja Anne Walden	
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani Ero ja yhteistyövanhemmuus -hanke 2017-2018, Tuula Heiskanen, Yhden Vanhemman Perheiden Liitto	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyö käsittelee erolapsia ja eroperheitä. Opinnäytetyön tarkoituksena on saada erolasten ääni kuuluviin sekä saada heidät osallisiksi eroprosessissa. Tavoitteena on tuottaa tietoa varhaiskasvatuksen työntekijöille eroperheiden kanssa työskentelyssä huomioon otettavista tekijöistä. Opinnäytetyön toimeksiantajana on YHDESSÄ! -muutosohjelman Ero ja yhteistyövanhemmuus -hanke (2017-2018) sekä yhteistyökumppanina Yhden vanhemman perheiden liiton (YVPL) Itä-Suomen jäsenyhdistys.</p> <p>Opinnäytetyössä tutkittiin vanhempien eron vaikutusta lapseen sekä miten lapset kokevat vanhempiensa eron. Lisäksi tutkittiin, miten vanhemmat ovat osallistaneet lapsia eroprosessissa. Opinnäytetyön yhtenä tutkimusongelmana oli varhaiskasvatuksen antama tuki ja apu perheelle erotilanteessa.</p> <p>Suomessa tapahtuu noin 13 000 avioeroa vuosittain. Vanhempien parisuhteen päättyminen koskettaa isoa joukkoa lapsia Suomessa. Opinnäytetyö on merkityksellinen, koska yhä enemmän varhaiskasvatuksessa työskennellään erolasten kanssa. Eroauttamiselle on tänä päivänä paljon kysyntää. Tutkimusten mukaan erolapset jäävät usein vanhempien ristiriitojen jalkoihin ja heitä ei välttämättä huomioida tarpeeksi erotilanteessa. Jo yksikin aikuinen on lapselle merkityksellinen. Varhaiskasvatuksella voi olla lapselle merkittävä rooli vanhempien erotilanteessa.</p> <p>Opinnäytetyössä käytettiin laadullisia aineistonkeruumenetelmiä. Tutkimuksessa sadutettiin kolmea (3) erolasta sadutusmenetelmää käyttäen. Lapset saivat kertoa sadun, mikä kirjattiin ylös sellaisena kuin lapsi oli sen kertonut. Oletuksena oli, että vanhempien ero ilmeni lasten kertomista saduista. Opinnäytetyössä haastateltiin yhtä (1) vanhempaa, minkä avulla selvitettiin vanhemman tapaa osallistaa lapsi eroprosessissa sekä millaista tukea tai apua perhe on saanut erotilanteessa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen näkemyksiä perheen erotilanteeseen kerättiin Kuopiossa sijaitsevasta päiväkodista varhaiskasvatuksen työntekijöiltä ryhmähaastattelussa.</p> <p>Opinnäytetyössä ei saatu saduksilla selvitettyä lasten kokemuksia vanhempien erosta. Tulos on tulokinnan varainen ja siihen vaikuttavat monet tekijät. Haastatteluun osallistunut vanhempi oli osallistanut lastaan lapsen mielipiteen kuuntelulla sekä keskustelemalla vanhempien erosta hänen kanssaan. Varhaiskasvatuksen antamaa tukea on ollut joustavuus sekä sovittujen toimintatapojen noudattaminen.</p>	
Avainsanat erolapsi, osallisuus, varhaiskasvatus, vanhemmuus	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author Sini Siekkinen			
Title of Thesis See me, Hear me! Children's participation in their parents' divorce			
Date	02.12.2018	Pages/Appendices	46/2
Supervisors Tuija Pakarinen and Anne Walden			
Client Organisation /Partners Ero ja yhteistyövanhemmuus -project 2017-2018, Tuula Heiskanen, Yhden Vanhemman Perheiden Liitto			
Abstract			
<p>The subject of this thesis is children living in a family in which the parents have separated or divorced. The purpose of the thesis was to give a voice to these children in the separation or divorce process and enable children to participate in the process. The aim was to produce information for the professionals working in early childhood education about what to take into account when working with these broken families. The client organization of the thesis was the Ero- ja yhteistyövanhemmuus (2017-2018) project of the YHDESSÄ! programme and as a cooperation partner the member association of Yhden vanhemman perheiden liitto (YVPL) in Eastern Finland.</p> <p>The aim of the thesis was to do research on the impact of parents' separation or divorce on children, how children experienced it and how parents involved their children in the separation process. One of the research problems was the support given by early childhood education professionals in the separation.</p> <p>In Finland, there are over 13 000 divorces each year. The ending of the parents' marriage concerns a vast group of children. This thesis is important because there are more and more children from broken homes in early childhood education and there is a demand for knowledge of how to deal with this kind of situations. The studies show that children are often not taken into enough consideration in the separation process and are overlooked by their parents. Early childhood education can have a significant role in the coping of the children in a situation where the parents are getting separated or divorced.</p> <p>This thesis was a qualitative study where the study material was collected using qualitative methods. Story crafting method was used on three (3) children. This means that the children told the interviewer a story or a tale and it was written down exactly in that form. The assumption was that the parents' separation or divorce would show somehow in these stories. One (1) parent was also interviewed in this study. The aim of the interviews was to find out how the children were allowed to participate in the separating process by the parents and what kind of support the family had received from the early childhood education professionals. There was also a group interview for the employees of one kindergarten in Kuopio to collect more material on the subject.</p> <p>The story crafting method did not reveal children's experiences of their parents' separation process. The result was ambiguous and affected by many factors. The parent that was interviewed had involved the child by listening to the child's opinion and by discussing the separation with the child. According to the study results of the the group interview, the support given by early childhood education professionals included flexibility and following the policies agreed with the family.</p>			
Keywords divorced child, participation, early childhood education, parenthood			

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	VANHEMMUUS JA ERO.....	7
3	ERON HUOMIOIMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	11
3.1	Yhteistyö huoltajien kanssa	11
3.2	Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa.....	12
4	VANHEMPIEN ERON VAIKUTUS LAPSEEN	14
5	LAPSEN TUKEMINEN VANHEMPIEN EROPROSESSISSA	19
6	OPINNÄYTETYÖN PROSESSI	22
6.1	Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu	23
6.2	Sadutus aineistonkeruumenetelmänä	24
6.3	Vanhemman haastattelu.....	27
7	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	33
7.1	Lapsen kokemukset	33
7.2	Lapsen osallisuus eroprosessissa.....	34
7.3	Varhaiskasvatuksen tuki eroperheelle	34
8	OPINNÄYTETYÖN POHDINTA	35
8.1	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	39
8.2	Opinnäytetyön merkitys.....	40
	LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT	43
	LIITE 1	47
	LIITE 2	48

1 JOHDANTO

Vuoden 1988 jälkeen avioerojen määrä on pysytellyt määrällisesti 13 000-14 000:ssa tarkoittaen sitä, että noin joka toinen solmittu avioliitto päättyy eroon (Airio 2016, 251-252). Suomessa tapahtui 13 541 avioeroa vuonna 2016 (Tilastokeskus 2017a). Avo- ja avioliitot päättyvät siis yhä useammin eroon nykypäivänä. Nykyään suositaan enemmän avoliittoja kuin avioliittoja. Suomen virallisen tilaston (2014) mukaan vuonna 1980 lapsiperheistä vain noin 5 prosenttia eli avoliitossa, kun taas vuonna 2013 lapsiperheistä 19 prosenttia eli avoliitossa. Tämä muutos on huomattu kaikissa OECD-maissa (Airio 2016, 250). Lapsiperheiden avoliitot päättyvät eroon kaksi kertaa useammin kuin avioliitot, joissa ei ole lapsia (Tilastokeskus 2017b). Yhden vanhemman perheiden osuus kaikista lapsiperheistä oli vuonna 2015 21,1%, vuonna 2016 21,6% ja 22,0 % vuonna 2017. (THL 2018a.) Reilu viidesosa kaikista Suomen lapsiperheistä on perheitä, joissa asuu vain yksi vanhempi. Pariskunnat elävät enemmän avoliitoissa, mutta usein avoliitossa elävä pariskunta sitoutuu avioliittoon ensimmäisen lapsen jälkeen. Avioliittojen ulkopuolella lapsien syntyvyys on ollut nousussa. (Airio 2016, 250-251.)

Ero voi olla kaikkien kannalta paras ratkaisu ja se voi toteutua ilman ongelmia tai voimakkaita ristiriitoja. Se on kuitenkin elämänmuutoksena suuri ja vaikuttaa kaikkien perheenjäsenten elämään. (Airio 2016, 262.) Vanhempien avioeroa lapsi ei unohda koskaan. Se nousee lapsen mieleen yhä uudelleen elämän erivaiheissa ja erilaisissa elämän käännekohtissa. Lapsi haluaa saada vastauksen vanhempien erolle aina uudelleen. Siksi on tärkeää, että vanhempien ero käsiteltäisiin kriittisellä hetkellä lapsen kanssa. (Parkkari 2015a.) Ero itsessään ei ole lapselle traumatisoiva, mutta vanhempien riitely ja kommunikointi voivat olla lapselle haitallista. Pääosin lapset toipuvat vanhempiensa erosta ilman suurempia oireita. (Heikinheimo 2017.)

Koska vanhempien eroaminen on yleistä, se koskettaa isoa joukkoa avo- tai avoliitoissa syntyneitä lapsia. Se koskettaa jopa noin 30 000 suomalaista lasta (Mäenpää & Puotiainen 2009, 80). Lasten kanssa työskennellään niin varhaiskasvatuksessa kuin kouluissakin, joten on erityisen tärkeää, että kasvattajilla on tietoa siitä, kuinka eroprosessissa eläviä vanhempia ja lapsia voidaan tukea ja auttaa. Sellaisetkin lapset voivat tarvita tukea, joiden vanhemmat ovat saaneet eroprosessinsa päätökseen. Olen ollut pitkään kiinnostunut eroperheistä ja eroperheiden lapsista. Itse olen elänyt koko lapsuuteni ja nuoruuteni ydinperheessä, joten minulla ei ole kokemusta kuin ulkopuolisin silmin perheiden eroista. Työskentelen tällä hetkellä varhaiskasvatuksessa ja koen, että tarvitsemme sellaisia työmenetelmiä, joita voitaisiin hyödyntää erolapsien kanssa työskenneltäessä. Tarvitsemme myös tietoomme mahdollisia menetelmiä ja tapoja siihen, kuinka lapsi voidaan saada osalliseksi eroprosessiin, mikäli se on tarpeen.

Tässä opinnäytetyössä eroa tarkastellaan eronneiden lapsiperheiden näkökulmasta. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa varhaiskasvatuksessa työskenteleville työntekijöille siitä, kuinka eroperheiden lapsia tulisi mahdollisesti huomioida sekä miten heitä voi tukea ja auttaa päiväkodin arjessa. Opinnäytetyön tarkoituksena on saada erolasten ääni kuuluviin ja saada heidät osalliseksi kuulemalla heitä kriisin ja vaikeiden asioiden keskellä. Opinnäytetyössä erolapsella tarkoitetaan lasta, jonka

vanhemmat ovat eronneet. Vanhemmat ovat olleet joko avo- tai avioliitossa. Opinnäytetyössä lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 1 luvun 6§ mukaisesti.

Koska avioerot ovat yleistyneet, on niihin havahduttu. Eroperheitä ja erolapsia on tutkittu ja niistä on saatu kattavasti tietoa. Osa perheistä tarvitsee apua ja tukea erosta selviämiseen. Julkisten tai lakisääteisten palvelujen lisäksi, yhdistyksillä tai järjestöillä on merkittävä rooli erilaisten eroauttamisen palveluiden järjestämisessä. Näitä ovat esimerkiksi vanhemmille ja lapsille suunnatut eroryhmät.

Opinnäytetyön toimeksiantaja on YHDESSÄ! -muutosohjelmaan kuuluva Ero ja yhteistyövanhemmuus -hanke 2017-2018. Toimeksiantajan ohjaajana toimii projektityöntekijä Tuula Heiskanen, jonka kanssa opinnäytetyön aihetta on yhdessä muokattu. Opinnäytetyön aiheen olen keksinyt itse oman mielenkiinnon ja varhaiskasvatuksessa työskentelyn pohjalta. Yhteistyökumppanina opinnäytetyössä on Yhden vanhemman perheiden liiton (YVPL) Itä-Suomen jäsenyhdistys, mitä on hyödynnetty erityisesti opinnäytetyön aineistonkeruussa.

2 VANHEMMUUS JA ERO

Vanhemmuudella tarkoitetaan toimimista toisen ihmisen lähimpänä hoitajana eli esimerkiksi äitinä tai isänä. Yhteistyövanhemmuudella tarkoitetaan vanhemmuutta, jossa vanhemmat ovat eronneet, mutta molemmat vanhemmat hoitavat lapsen asioita hyvässä yhteistyössä. Tämä on jokaisen eron tavoitteena, vaikka varsinkin eron alussa se on haastavaa, koska tunteet voivat olla voimakkaita ja vaihdella. (Kinnunen 2010, 73.) Tässä opinnäytetyössä vanhemmuutta tarkastellaan siitä näkökulmasta, että miten eron aikainen sekä sen jälkeinen vanhemmuus voi ilmetä varhaiskasvatuksessa ja millaisia asioita siihen liittyy.

Uusperheellä tarkoitetaan perhemuotoa, jossa asuu toisen vanhemman alle 18-vuotias lapsi. Suomen virallisen tilaston (2016) mukaan uusperheitä oli 52 000 vuoden 2016 lopussa. Uusperheiden määrä on vähenyt noin 600:lla vuodesta 2015. Noin 50% uusperheistä oli avioliitossa ja noin 50% oli avioliitossa. Keskimäärin uusperheen lapsiluku on hieman isompi kuin muissa lapsiperheissä, 2,1. Uusperheiden lapsista 59% oli äidin mukana tuomia lapsia. (Suomen virallinen tilasto 2016.)

Parisuhteen päättyminen lapsiperheessä on verrattavissa kriisiin. Eroa on voitu pohtia jo pitkäänkin, mutta sen tapahtuessa se järkyttää mielenhyvinvointia. Lapset tulevat olemaan aina yhdistävä tekijä vanhempien välillä, vaikka vanhemmat eivät parisuhteessa enää olisikaan. Erilaiset vahvat tunteet vievät paljon vanhemman voimavaroja. Siitä huolimatta on tärkeää, että vanhempi pysyisi lapselleen turvallisena ja kannattelevana aikuisena. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 9.)

Syitä vanhempien eroon on monia ja ne voivat olla arkisia asioita: väsymys, uupumus, kotitöiden ja lastenhoidon ristiriidat, perhe-elämän kuormitus, tuen puute, puhumattomuus ja vieraantuminen. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 8.) On myös eroja joiden taustalla on haastavampia tekijöitä esimerkiksi päihdeongelmat, uskottomuus ja väkivalta. Olemme jokainen yksilöitä, joten jokainen ero on myös erilainen erilaisine syineen ja taustatekijöineen.

Usein vanhemmat kokevat syyllisyyttä ja olevansa huonoja vanhempia, koska ydinperhe lapsen ympäriltä rikkoutuu. Vanhempien ero on usein lapselle kriisi, mutta hänen on mahdollista toipua siitä. Hyvää vanhemmuutta erotilanteessa on avun pyytäminen, kun omat voimavarat eivät enää riitä vanhemmuuteen. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 8.) Vanhemman on tärkeä asettaa ja pitää rajat lapselle, vaikka syyllisyys voi tehdä siitä usein vaikeaa. Lapsi koettelee vanhempaansa esimerkiksi vihan purkauksissa. (Poijula 2007, 241.)

Vanhemmuus muuttaa muotoaan eron seurauksena. Ennen eroa vanhemmuus molemmilta vanhemmilta on arkivanhemmuutta, mutta eron jälkeen täytyy luoda uusi tapa jakaa lapsille molempien vanhempien vanhemmuutta. Vanhempien tulisi muistaa, että lapsella on oikeus molempiin vanhempiinsa. Haastavuutta vanhemmuudelle tai vanhempien yhteistyölle lisäävät esimerkiksi toisen vanhemman väkivaltaisuus tai päihteiden käyttö. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 9.)

Vanhemmilla on vastuu yhteisestä lapsesta parisuhteen päättymisen jälkeenkin. Siksi vanhempien välisen vuorovaikutuksenkin tulisi jatkua eron jälkeen. Vanhempien riittävällä kommunikoinnilla varmistetaan, että molemmat ovat tietoisia lapsen asioista. (Pruuki & Sinkkonen 2017,9.) Hyvän kommunikaation aikaansaaminen voi viedä aikaa ja sen suhteen tulee olla kärsivällinen. Tärkeää on sopia yhteydenpidon perussäännöt koskien esimerkiksi lapsen tapaamista ja yhteydenpitoa.

Vanhempien keskinäisessä yhteydenpidossa on tärkeää keskustella lapsesta, koulusta, terveydestä ja harrastuksista, eikä pelkästään keskittyä ongelmiin. Vanhemman tulisi ymmärtää toisen vanhemman tunteita ilman pyrkimystä muuttaa niitä. (Poijula 2007, 238-239.) Tärkeää on sitoutua niin omaan vanhemmuuteen kuin tukemaan toisenkin vanhemman vanhemmuutta. Sen mahdollistamiseksi pitää huolehtia omasta hyvinvoinnistaan ja rauhoittaa itse omalta osaltaan vanhempien välistä tilannetta. (Pruuki & Sinkkonen 2017, 9.)

Asioiden sopiminen voi aiheuttaa vanhemmille erimielisyyksiä. Vaikeiden tunteiden ja asioiden työskentelyn keskellä voi olla uhkana, että tasapuolinen vanhemmuus ei pääse toteutumaan. On havaittu, että silloin kun eroa tehdään hitaasti, arkivanhemmuus toimii parhaiten eron jälkeen. Tällöin on aikaa miettiä tärkeitä ratkaisuja lasten kannalta loppuun asti sekä heitä on aikaa kuunnella. (Kinnunen 2010, 73.)

Ero etenee vaiheittain eli voidaan puhua eroprosessista. Eroprosessin ensimmäisessä vaiheessa, ennen eroa edeltävässä tilanteessa, vanhemmat ovat yleensä riitaisia ja etääntyvät toisistaan. Tällöin lapset voivat joutua kokemaan ristiriitaisuutta. Lapset yleensä reagoivat tilanteeseen esimerkiksi tappelemalla, itkemällä ilman syytä tai tottelemattomuudella. Seuraavassa vaiheessa ero tapahtuu konkreettisesti eli yleensä toinen vanhemmista muuttaa pois tai molemmat vanhemmat muuttavat uusiin asuntoihin. Tässä vaiheessa arki muuttuu konkreettisesti ja päivittäiset rutiinit häiriintyvät. Keskilapsuuttaan elävät lapset kokevat esimerkiksi turvattomuutta. Viimeisessä vaiheessa, eron jälkeisessä sopeutumisvaiheessa, perheenjäsenet ovat tottuneet uusiin olosuhteisiin. Tässä vaiheessa lapset alkavat selviytyä ja tottua uuden arjen rutiineihin, asumismuotoihin sekä tapaamisiin toisen vanhemman kanssa. (Poijula 2007, 239.)

Vanhempien erotessa heidän tulee sopia lapsen huollosta, elatuksesta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Oman asuinpaikkakunnan lastenvalvoja auttaa edellä mainittujen asioiden sovittelemisessa. Sopimuksen teossa on noudatettava lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sekä lakia lapsen elatuksesta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018.)

Jos vanhemmat eivät saa keskenään sovittua lapsen huoltajuudesta, elatuksesta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta, käsitellään ja ratkaistaan asia lapsen vakituisen asuinpaikan tai kotipaikkakunnan käräjäoikeudessa. Hakemuksen käräjäoikeudelle voivat tehdä molemmat vanhemmat, toinen vanhemmista, sosiaalilautakunta tai lapsen huoltaja. Tuomioistuimien päätös huoltajuuden joko molemmille vanhemmille tai vaan toisista vanhemmista. Lapsen tulee asua toisen vanhemman luona. Lapsen huolto voidaan myös uskota vanhempien sijaista tai ohella yhdelle tai useammalle henkilölle. Tämän henkilön tai henkilöiden täytyy antaa siihen suostumus. Lapsella on oikeus pitää yhteyttä

sekä tavata sitä vanhempaa, kenen luona lapsi ei asu. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (8.4.1983/361 §9; THL 2017a.)

Tuomioistuin ei voi päättää lapsen koulusta tai uskontokunnasta. Se voi päättää huoltajien tehtävien jaosta ja tiedonsaantioikeuksista. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta päättäessä tulee ottaa huomioon lapsen etu sekä hänen omat toivomuksensa. Sosiaalitoimi toimii tuomioistuimen avustavana viranomaisena, joka antaa selvityksen lapsen ja vanhempien olosuhteista. Jos tämmöistä selvitystä käytetään, se tulee näkyä käräjäoikeuden oikeudenkäyntiaineistona, kun päätetään lapsen huolto- ja tapaamisasiasta. (THL 2017a.)

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva laki (361/1983) on uudistumassa. Siinä korostetaan lapsen edun ensisijaisuutta, lapsen kuulemista, hänen oikeuttaan säilyttää yhteydet molempiin vanhempiinsa ja hänelle tärkeisiin ihmissuhteisiin. Lähtökohtana on lapsen oikeus turvallisuuteen ja hänen oikeuksiensa toteutuminen. Ehdotuksilla halutaan parantaa lapsen oikeutta osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn ja korjata lakia vastaamaan yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia, kuten perheiden monimuotoistumista. (Oikeusministeriö 2017.)

Kesäkuussa 2018 hallitus on antanut eduskunnalle esitykset lakimuutoksista. Lakivaliokunnassa uudistuksen käsittely on aloitettu lokakuussa 2018. Savon Sanomissa Sanna Inkisen kirjoittamassa artikkelissa haastatellaan Helka Beltiä, joka on itse eronnut ja on etävanhempi vanhemmalle pojalleen. Tällä hetkellä voimassa olevaa lakia Belt kritisoii muun muassa siitä, että eron jälkeen tasavertais-sakin vanhemmuusrooleissa toimivien erotilanteissa oletetaan, että lapsi jää toiselle vanhemmalle, ja vielä usein äidille. Lapsenhuoltolain uudessa lakiesityksessä korostetaan, että lapsella voisi olla kaksi kotia virallisissa tiedoissa, mutta kuitenkin vanhempien täytyy päättää, kumpi toimii etävanhempana ja kumpi lähivanhempana. Lisäksi lapsella voi olla vain yksi osoite. Esityksessä kerrotaan, että lapsillä voidaan jakaa molempien vanhempien kesken. Tärkeänä uudistuksena Belt pitäisi sitä, että myös etävanhempi voisi saada asumistukea. Perustelu tälle on se, että etävanhempi voi joutua taloudellisiin ongelmiin, koska asunnon on oltava tilava silloin, kun lapset ovat etävanhemman luona. Belt on julkaissut 4.10.2018 kirjan Lapsellinen ero, jossa hän kertoo eronneiden vanhempien eroista ja niissä tapahtuvista käännteistä. Kirjassa esimerkiksi Tuomon tarinassa Tuomo korostaa, että nykykäytäntö voi entisestään kärjistä vanhempien välisiä huoltajuuskiistoja, koska siitä voi lähivanhempi hyötyä myös rahallisesti. Helka Belt pitää blogia, jossa hän käsittelee eroa ja etävanhemmuutta. (Inkinen 2018.)

Etävanhemmuutta ja vanhemmuuden tukemista Lapsenhuoltolain uudistuksen esityksessä pohtii myös Pia Sundell Turun sanomien nettisivulla julkaistussa mielipidekirjoituksessaan 25.11.2017. Hän on Helka Beltin kanssa samaa mieltä, että käsitteet etävanhempi ja lähivanhempi tulisi jättää pois niin puhekielestä kuin lainsäädännöstäkin. Hän perustelee kantaansa samalla tavalla kuin Belt eli miksi kaksi tasavertaista vanhempaa täytyy asettaa eriarvoiseen vanhemmuuden asemaan. Sundell toteaa, että miksi vanhemmat eivät saisi olla vanhempia, jolloin vanhemmuudesta ei tarvitsisi kilpailua. (Sundell 2017.)

Sundell korostaa myös sitä, että eroperheille täytyisi antaa enemmän tukea heidän omassa vanhemmuudessaan. Lapselle on tärkeää, että suhteet molempiin vanhempiin jatkuisivat eron jälkeekin, joten olisi lapsen hyvinvoinninkin kannalta tärkeää, että vanhempia voitaisiin tukea kaikin mahdollisin tavoin. Hän painottaa kirjoituksessaan myös sitä, että ensisijaisesti erotilanteessa liikkelle pitäisi lähteä siitä, mikä on lapsen kannalta parasta. Kokemuksen kautta hän on huomannut, että keinotekoinen valta-asema on yksi yleinen riidan aihe vanhempien välillä, joka muotoutuu jo epätasa-arvoisten termien ja käsitteiden kautta. (Sundell 2017.)

Mielipidekirjoituksessa myös annetaan pohdintoja sille, että miksi oletetaan, että jokaiselle eroperheelle sopii yksi ja tietty tapa toimia esimerkiksi koskien lapsen etua. Eroperheet ovat moninaisia, jolloin jokaista perhettä tulisi tukea heitä parhaalla mahdollisella vaihtoehdolla, mikä palvelee heidän perhettään. Jos yhteisvanhemmuus saadaan toimivaksi, se mahdollistaa sujuvan arjen myös lapsen näkökulmasta. (Sundell 2017.)

Koska uudistuksessa korostetaan lapsen etua, Sundell kirjoittaa kirjoituksessaan Lapsen oikeuksien sopimuksesta. Lapsen oikeuksien sopimus voidaan tiivistää kolmeen tärkeään pääteemaan. Ensimmäisenä hän mainitsee lapsen erityisen suojelun ja hoivan (protection), tarkoittaen lapsen edun ensisijaisuutta. Toiseksi hän nostaa, että yhteiskunnan tulee tarjota lapselle kaikki se mahdollinen, minkä avulla hän voi kasvaa terveeksi aikuiseksi (provision). Kolmanneksi teemaksi hän nostaa lapsen osallisuuden eli lapsella on oikeus olla osallisena oman ikä- ja kehitystason mukaisesti häntä koskevissa päätöksenteoissa (participation). (Sundell 2017; Unicef 2018a.)

3 ERON HUOMIOIMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen opetuksen, hoidon ja kasvatuksen yhtenäistä kokonaisuutta, jossa korostetaan pedagogiikkaa. Se on tavoitteellista ja suunniteltua toimintaa, minkä tarkoituksena on edistää lapsen hyvinvointia sekä tukea lapsen kasvua ja kehitystä. Varhaiskasvatuksesta vastaa Opetus- ja kulttuuriministeriö. Asiantuntijavirastona toimii Opetushallitus. Opetushallitus laatii ja päättää valtakunnalliset varhaiskasvatuksenperusteet. (Opetushallitus 2018.)

Varhaiskasvatus on vapaaehtoista ja lapsen osallistumisesta päättävät vanhemmat. Esiopetus on toiminnallisesti varhaiskasvatusta, mihin osallistuminen on velvoittavaa 1.8.2015 lähtien. Jokaiselle lapselle tulee laatia henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Varhaiskasvatusta järjestävät päiväkodit, perhepäivähoitajat sekä eri organisaatioiden järjestämä kerho- ja leikkitoiminta, jotka luetaan muuksi varhaiskasvatuksen toiminnaksi. Vanhempien osallisuus huomioidaan työskentelyssä ja lapsia kasvatetaan yhteistyössä vanhempien tai huoltajien kanssa. (Opetushallitus 2018.)

3.1 Yhteistyö huoltajien kanssa

Varhaiskasvatuslaissa (19.1.1973/36) määritellään toteutettavan varhaiskasvatuksen tavoitteet. Se sisältää kohtia, jotka varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee ottaa huomioon vanhempien eroltilanteissa.

Tässä laissa tarkoitetun varhaiskasvatuksen tavoitteena on:

1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;

5) turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä;

7) tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä monialaisessa yhteistyössä;

10) toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatusyhteistyössä. (Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36 2a§)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Perusteissa painotetaan huoltajien ja henkilöstön yhteistä sitoutumista turvata lapselle turvallinen ja terveellinen kasvu, kehitys ja oppiminen. Kasvatustyötä tukevat luottamus, kunnioitus ja tasa-arvoinen vuorovaikutus. Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja huoltajien tulee keskustella kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja asenteista. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä tulee huomioida perheiden moninaisuus, huoltajuus ja vanhemmuus sekä lapsen tarpeet. Kuitenkin vuorovaikutuksellisen yhteistyön rakentaminen ja ylläpitäminen edellyttävät varhaiskasvatuksen henkilöstön aktiivisuutta ja aloitteellisuutta. (Opetushallitus 2016, 32-33.)

Joensuussa on otettu kuusi vuotta sitten käyttöön varhaiskasvatuksen perheohjauksen toimintamalli. Sen tarve on syntynyt kentältä käsin ja se on nähty hyödylliseksi tekijäksi päivähoidon ja vanhempien väliseen yhteistyöhön. Perheohjaus on maksutonta ja luottamuksellista toimintaa, joka kuuluu osaksi varhaiskasvatusta. Siihen kuuluvat kaikki Joensuun kunnalliset päiväkodit, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatus. Apua on myös mahdollisuus saada yksityisiin päiväkoteihin. Toiminnan päämääränä on vahvistaa vanhemmuutta, mitä ohjaavat lapsen etu ja perheen tarpeet. Työskentelyssä annetaan tukea vanhemmuuteen ja tuetaan perhettä. Perheohjaukseen otetaan yhteyttä esimerkiksi lapsen kasvatuksellisissa asioissa, vuorovaikutuksen haasteissa, kasvun ja kehityksen tukemisessa sekä perheessä tapahtuvissa muutoksissa esimerkiksi erotilanteissa. Varhaiskasvatuksen perheohjaus on nähty hyödyllisenä ja tärkeänä osana varhaiskasvatuksen kokonaisuutta. Tarkoitus on, että kynnystä avun ja tuen kysymiseen ei olisi ollenkaan. Näin apua jaksamiseen ja perheen arjen pyörittämiseen saataisiin ajoissa ennalta ehkäisevästi isommilta ongelmilta. (Kokkola 2017)

Riittävä tieto lasten kotitilanteista auttaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä hoitamaan oman työnsä paremmin. Näin ollen onkin erityisen tärkeää, että varhaiskasvatuksen henkilöstö ja lapsen huoltajat ovat hyvässä vuorovaikutuksessa sekä yhteistyössä. Tämä on yksi tukipilari laadukkaana varhaiskasvatuksen toteuttamiseen. Varhaiskasvatuksen henkilöstön olisi tärkeä saada tietää lapsen vanhempien erotilanteesta, jotta lapsen tunteita ja toimintaa päiväkodissa on mahdollista ymmärtää paremmin.

3.2 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa

Osallisuudella tarkoitetaan tunnetta, jossa ihminen kokee kuuluvansa johonkin yhteisöön. Osallisuus koetaan arvostuksena, tasavertaisuutena, luottamuksena sekä mahdollisuutena vaikuttaa itse. (THL 2017b.) Lapsen etuja miettiessä, lapsi voi olla osallisena määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa häntä turvaavaa työtä. Osallisuus on yksi kasvun ja kehityksen tukipilari. Yhdessä elämistä opitaan osallisuuden kautta. (THL 2016.) Tässä opinnäytetyössä osallisuus on nostettu keskiöön, sillä opinnäytetyön tarkoituksena on kuulla erolasten kokemuksia eroon liittyen. Lapsen osallisuus on yksi tekijä laadukkaassa ja lapsilähtöisessä varhaiskasvatuksessa.

Lainsäädännöllä on turvattu lapsen osallisuutta vahvasti. Perustuslain (11.6.1999/731) mukaan kaikki ihmiset ovat lain edessä yhdenvertaisia. Yhdenvertaisuus käsittää sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydetilan, vammaisuuden tai muu henkilöön liittyvä syyn. Näiden edellä mainittujen tekijöiden perusteella ketään ei saa asettaa ilman hyväksyttävää syytä eriarvoiseen asemaan. Edellä mainitussa laissa lapset nostetaan erityisesti esille. Lapsia tulee kohdella yksilöinä tasa-arvoisesti. Heidän tulee saada vaikuttaa kehitystään vastaavasti itseään koskeviin asioihin.

Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa on monta kohtaa, jotka tulee huomioida erotilanteessa lapsen näkökulmaa ajatellen. Kolmannen artiklan mukaan lapsen etu tulee huomioida ensisijaisesti jokaisessa lasta koskevassa päätöksessä. Vanhempien ja muiden lapsen huoltajien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa valtion tulee kunnioittaa viidennen artiklan mukaan. Kuudennessa artiklassa valtion on taattava mahdollisimman hyvät edellytyksen lapsen kehitykselle. Lapsella on oikeus henkilöllisyyden, kansalaisuuden, nimen ja sukulaissuhteiden säilyttämiseen kahdeksannen artiklan mukaan. Yhdeksännen artiklan mukaan lapsella on oikeus asua omien vanhempiensa kanssa, jos lapsen turvallisuus ei vaarannu. 12. artiklassa määrätään, että lapsella on oikeus oman mielipiteen ilmaisemiseen ja tiedon saamiseen. Lapsen mielipide ei saa kuitenkaan loukata toisten oikeuksia. Lapsella on oikeus kotirauhaan 16. artiklan mukaan. Lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä on ensisijainen vastuu lapsen vanhemmilla ja vanhempien kasvatusta tulee valtion tukea 18. artiklan mukaisesti. 26. artiklan mukaan lapsen oikeus on saada sosiaaliturvaa, jos hän sitä tarvitsee. 27. artikla määrää, että lapsella on oikeus riittävään elintasoon, missä on huomioitu lapsen ruumiillinen, henkinen, hengellinen, moraalinen ja sosiaalinen kehitys. (Unicef 2018b.)

Lapsen kuulemisella tarkoitetaan sitä, että lapsi tulee kuulluksi häntä koskevissa asioissa. On tärkeää keskustella lapsen kanssa eron aikana siitä, miten hän kokisi tilanteen parhaiten. Lapselle voidaan selittää, millä tavalla vanhemmat ovat asiaa pohtineet, mikä olisi hänen kannaltaan parasta. Ikärajaa lapsen kuulemiselle ei ole, vaan jokaista lasta on kuultava hänen iästään riippumatta. Mielipiteen kuulemiseen vaikuttaa se, että 12-vuotta täyttäneellä on puhevalta. Puhevalta tarkoittaa, että lapsella on oikeus käyttää puhevaltaa itseään koskevassa lastensuojeluasiassa huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella. Mielipiteen selvittämisessä tulee huomioida, että lapselle ei saa kertoa mitään sellaista tietoa, mikä vaarantaa lapsen kehityksen tai suhteita hänen vanhempiinsa tai on vastaan joltain muuta tärkeää yksityistä etua. (Väestöliitto 2018a.)

Lapsilla ei ole välttämättä tietoa osallisuuden mahdollisuudesta, jolloin aikuisen tehtävänä on myös kertoa lapselle omista vaikuttamisen mahdollisuuksistaan. Aikuisten tehtävänä on tukea ja ylläpitää lapsen osallisuutta. Lapsen osallisuuden toteuttaminen voi tuntua vaikealta. Kaikki lapset eivät ole luonnostaan sosiaalisia eli heidän kanssaan voi olla haastavaa keskustella heidän omista näkemyksistään ja mielipiteistään. Osa lapsista on visuaalisia ja heille on mielekästä käsillä tehtävät toiminnot. Heidän kanssaan voisi esimerkiksi piirtää, maalata tai muovaila. Toiminnan kautta voidaan saada puheyhteys, jolloin keskustelu voi olla lapselle luontaisempaa. Toisille lapsille voi olla luontaista kertoa videoiden tai ohjelmien kautta omista tuntemuksistaan ja näkemyksistään. Toiset lapset pitävät kirjojen lukemisesta ja satujen kuuntelemisesta.

4 VANHEMPIEN ERON VAIKUTUS LAPSEEN

Arvioidaan, että noin 60% avioeroista tapahtuu silloin, kun lapset ovat pieniä eli korkeintaan alakouluikäisiä (Poijula 2007, 235). Tämä aika on erittäin haavoittuvaista lapselle, koska silloin lapsella on monia erilaisia kehitystehtäviä ratkottavana omassa elämässään. Tällöin lapsi tarvitsee tuekseen turvallisen vanhemman. (Sinkkonen 2017a, 11.) Suomessa 1-6-vuotiaista lapsista osallistui 59,6 prosenttia kunnan kustantamaan varhaiskasvatukseen vuonna 2017 (THL 2018b). Näin ollen varhaiskasvatuksessa ja koulussa työskennellään monen erolapsen kanssa, sillä erot sijoittuvat suurilta osin pikkulapsi-ikään. Varhaiskasvatuksen ja koulun henkilöstöllä tulisi olla tietoa siitä, miten vanhempien ero vaikuttaa lapseen.

Sanna Soikkeli on tehnyt pro gradu- tutkielman vuonna 2012, missä hän tutkii lapsen perhesuhteita vanhempien eron jälkeen sekä miten lapset ovat vanhempien eron kokeneet. Pro gradu- tutkielman aineistona on käytetty Jyväskylän Yliopiston perhetutkimuskeskuksen teettämän EMSE (Lasten emotionaalinen turvallisuus moninaisissa perhesuhteissa) -tutkimusprojektin aineistoa. Pro gradu- tutkielmasta käy ilmi, että haastatteluihin osallistuneet lapset ovat kokeneet vanhempiensa eron niin negatiivisena kuin positiivisenaakin kokemuksena. Osasta lapsista on ollut surullista katsoa toisen vanhemman erosta johtuvaa surua, mutta kielteiseksi koettu tapahtuma (vanhempien ero) on voinut tuottaa positiivisia kokemuksia lapselle esimerkiksi vanhempien riitelyn loppuessa. Erosta aiheutuvia kielteisiä muutoksia olivat myös esimerkiksi muuttaminen tai kahden kodin välillä kulkeminen. Muuttaminen tuntuu lapsesta usein ikävälle, sillä sen yhteydessä yleensä vaihtuu päiväkotia tai koulu, kaverit ja tutut asuin ympäristöt. (Soikkeli 2012.)

Vanhempien avioero nähdään myös selkeänä riskitekijänä lapsen kehitykselle (Väestöliitto 2018b). Ratkaisevinta lapsen kehityksen kannalta on vanhempien ja lasten välinen suhden kaikissa eroprosessin vaiheissa. Jos eron aikana vanhempi kykenee asettamaan ensisijaiseksi lapsen huolenpidon, lisääntyneitä riskejä häiriökehitykselle ei ole. (Poijula 2007, 235.)

Vanhempien riitelystä aiheutuvat haitat ovat silloin suuria, jos lapsi kokee oman turvallisuutensa olevan uhattuna. Ikätason mukaisesti riitojen vaikutus lapseen vaihtelee, mutta mitä pienempi lapsi sitä enemmän hän peilaa omaa turvallisuutta vanhempiensa suhteeseen ja heidän mielialoihin sekä vanhempien kykyyn eläytyä hänen tunteisiin ja tarpeisiin. Lapsen kiukuttelu, ärtyvyys ja vastahankaan asettuminen voivat olla oirehtimista vanhempien pitkittyneistä sekä mahdollisesti väkivaltaisista riidoista. Ne vaikuttavat lapsen emotionaaliseen hätään ja turvattomuuteen. Nämä lapsen oireilut voivat johtaa sopeutumisongelmiin. Sopeutumisongelmat voivat mahdollisesti muuttua pysyviksi käytösmalleiksi tai persoonallisuuden piirteiksi. (Sinkkonen 2017b, 31.)

Myös lapset ja nuoret voivat kokea stressiä. Se yleensä johtuu pitkäaikaisvaikutuksena haitallisista elämäolosuhteista, joista yksi merkityksellisimmistä on kotielämässä tapahtuva riitely. Stressin nähdään olevan olennaisesti haitallista lapsen kehitykselle kokonaisvaltaisesti eli se vaikuttaa kaikkiin

kehityksen osa-alueisiin. Lapsuus- ja nuoruusaikana koetut stressaavat elämäntilanteet lisäävät fyysisten sairauksien ja mielenterveyden häiriöitä olennaisesti. Näihin on onneksi suojaavia tekijöitä ja yhtenä tärkeimpänä on uskottu aikuinen. (Sandberg 2000.)

Perheen alkoholiongelmät, ristiriidat, pitkäaikaiset suuret taloudelliset ongelmat, pelko jotakin perheenjäsentä kohtaan, perheenjäsenen vakava sairaus sekä vanhempien avioero ovat kuormittavia lapsuuden tapahtumia. Tutkimuksien mukaan näistä voi seurata monia terveydelle ja hyvinvoinnille uhkaavia tekijöitä aikuisiässä, esimerkiksi depressio, syöpä, sepelvaltimotauti, migreeni sekä mielen-terveys- ja alkoholiongelmia. (Koskenvuo 2010, 300.)

Kiintymyssuhteita pidetään yhtenä tärkeänä tekijänä sille, millaisia olemme vanhempana. Lapsen kiintymysuhde vanhempiin voi olla turvaton, jolloin esimerkiksi vihaa on vaikea hallita, koska tunteiden säätelyn tasapaino on heikkoa. Lapsi tarvitsee suojaa omalle kehitykselleen. Lapsi tuntee syyllisyyttä, jos hän joutuu valitsemaan riitaisassa erossa kumman vanhemman puolella hän on. Tästä syystä tilanteen pitkittyessä lapsen mielen tasapaino järkkyy, mikä saattaa aiheuttaa levottomuutta, tuskaisuutta, ahdistuneisuutta ja aggressiivisuutta, koska lapsi ei kykene hallitsemaan ristiriitaa. (Kinnunen 2010, 79.)

Ero vaikuttaa lapsen kehitykseen. Yhtenevää vuorovaikutusta molempien vanhempien kanssa tarvitsee varsinkin alle kouluikäinen lapsi. Hän elää silloin vahvaa persoonallisuuden kehittymisen vaihetta, jolloin esimerkiksi pojan kehitystehtävänä on irrottautua äidistä. (Kinnunen 2010, 81.) Vanhempien eroon sopeutuu helpommin kuuden-kahdeksan vuoden ikäinen lapsi. Hän osaa jo ilmaista tunteitaan esimerkiksi surua ja ikävää. Yleensä tämänikäinen ilmaisee tunteet suoraan, mikä auttaa häntä toipumaan vanhempien erosta. Esimerkiksi jos eron jälkeen lapsi asuu äidinsä kanssa, hän saattaa olla vihainen äidilleen, koska ajattelee, että eron takia isä joutui muuttamaan pois. (Kinnunen 2010, 82.)

Lapset aistivat eroprosessin aikana hyvin vanhempiensa tunteita. He aistivat esimerkiksi vanhempien surua. On erityisen tärkeää, että vanhempi ei anna omia murheitaan lapselle kannettavaksi. Lapsi ei kykene siihen. Jos näin kuitenkin käy, lapsi saattaa ajatella ettei hänellä ole oikeutta iloon, leikkiin tai onnellisuuteen, koska hänen vanhempansa kärsii. Tällaisessa tilanteessa lapsi tarkkailee vanhempaansa ja yrittää piristää sekä auttaa häntä. (Kinnunen 2010, 89.)

Vanhempien eron keskellä elävät lapset myös etsivät paikkaa, jossa on turvallista olla. Esimerkiksi he voivat viihtyä paremmin kavereiden tai sukulaisten luona. Näissä paikoissa lapsi voi unohtaa mieltä painavat murheet. Tällä tavalla lapsi luonnostaan säätelee omaa psyykkistä tasapainoaan sekä jaksamistaan arjessa. (Kinnunen 2010, 89-90.)

Osa lapsista eivät välttämättä kerro vanhempien erosta kavereille tai esimerkiksi eivät puhu erosta koulussa. Vanhempien eroa saatetaan hävetä tai he luulevat epäonnistuneensa. Toiset voivat ajatella, että hänestä ei pidetä enää samalla tavalla kuin ennen. Kuitenkin lapsi saa paremmin tukea ja ymmärrystä päiväkodissa tai koulussa, jos siellä ollaan perheen kriisistä tietoisia. Sellainen lapsi, joka

kantaa isoa murhetta sisällä, on stressaantunut sekä mahdollisesti ärtyisä. Keskittyminen on myös haastavaa. Tällöin esimerkiksi pieni sairastelu antaa mahdollisuuden sille, että lapsi voi olla pois päiväkodista tai koulusta. (Kinnunen 2010, 90-91.) Soili Poijulan (2007, 241) mukaan lapset yleensä puhuvat vanhempien erosta sellaisille ystävilleen, joiden perheessä on myös ollut ero. Lapset voivat puhua omista kokemuksistaan, jolloin vertaistuen saaminen ja antaminen mahdollistuu.

Lapselle vanhempien avioeroon sopeutuminen kestää yleensä puolesta vuodesta vuoteen. Kuitenkin vielä pitkänkin aikaa monenlaiset tunteet nousevat esiin. Jos vanhempien erosta johtuvia ongelmia nousee esille, olisi vanhemman hyvä yrittää käsitellä niitä mahdollisimman nopeasti lapsen kanssa. (Pojula 2007, 241.) Vanhempien eron käsittelyyn ja siitä toipumiseen täytyy antaa aikaa lapselle kuin itse vanhemmallekin.

Vanhempien eron vaikutusta lapseen on tutkittu esimerkiksi vuonna 1983 aloitetulla Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen teettämällä pitkittäistutkimuksella. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos lähetti tutkimuskyselyyn silloin olleille 16-vuotiaille 2200 tamperelaiselle nuorelle. Kyselyssä selvitettiin tarkasti heidän sen hetkistä elämäntilannetta. Tutkimusta on jatkettu pitkittäistutkimuksella siitä lähtien erilaisilla kyselyillä. Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos oli ottanut tavoitteeksi selvittää, mikä saa ihmisen selviytymään omassa elämässään. (Parkkari 2015b.)

Tutkimuksen tuloksista on selvinnyt, että vanhempien ero on yksi selittävä tekijä ihmisen elämäntilanteissa. Niissä perheissä, joissa ero on tapahtunut ihmisen nuoruuden aikana, on hänen ollut vaikeampi jatkaa opiskelua ja aikuistumisvaihe on ollut vaikeampi. 22-vuotiailla nähtiin masennuksen olevan yleisempää eronneiden vanhempien lapsilla kuin muilla 22-vuotiailla. Tyttöjen iällä ei ollut merkitystä eron vaikutuksiin, mutta pojilla kriittisin aika oli 6-12-vuotiaana. Tällöin pojilla havaittiin helpoimmin ongelmia. Lapsuudessa koetulla vanhempien erolla voi olla pitkäkantoisia seurauksia, sillä tutkimuksen mukaan eroperheiden lapset olivat itsekin eronneet 32-vuotiaana muita useammin. Naiset kokivat nuoruudessa heikompaan itsetuntoon, tyytymättömyyttä saatuaan sosiaalisen tukeen sekä heillä oli huonommat suhteet omiin vanhempiin. (Parkkari 2015b.)

Parkkarin (2015b.) kirjoittamassa artikkelissa ei kuitenkaan ilmene, millaisia syitä vanhempien eroihin on ollut. Lisäksi niistä ei kerrota sen tarkemmin eli onko ero ollut riittävä vai onko se tapahtunut molempien vanhempien yhteisymmärryksellä. Tämä ei siis kerro tulosta sille, että onko vanhempien riitely saanut lapset oireilemaan vaan antaakin yleisselvityksen sille, että vanhempien erolla on ollut vaikutusta lapsen tulevaisuuteen.

Sirpa Salon (2011) tekemässä väitöskirjan tutkimuksessa tulokset osoittavat, että niissä perheissä joissa vanhemmilla on parisuhdeongelmia tai erotilanne, tutkimukseen osallistuneista 207 lapsesta 56% kokivat jonkinasteista psyykkistä oireilua. Tästä 56% vakavaksi luokiteltavia oireita oli 34,8% ja lieväksi luokiteltavia oireita oli 22,2%. Tutkimuksessa vanhemmat olivat arvioineet lastensa psyykkistä oireilua. Kuitenkin 89 lapsella 207 lapsesta eli 43,0% ei ollut ollenkaan oireita vanhempien arvioinnin mukaan.

Monissa teoksissa kerrotaan, että tutkimuksien mukaan vanhempien riitaisa ero vaikuttaa lapseen. Esimerkiksi Iida-Lotta Posan ja Tiia turpeisen (2015) tekemässä opinnäytetyössä kartoitettiin vanhempien eron vaikutuksia lapsiin. Tutkimukseen osallistuneet lapset olivat iältään 5-17- vuotiaita ja olivat asiakkaina Helsingin kaupungin Itäkeskuksen Lastensuojelutarpeen arviointiyksikössä. Tutkimukseen osallistuneiden lasten ja nuorten asiakkuuden taustalla oli vanhempien ero sekä huoltajuuskiistat. Tutkimuksessa saatiin selville, että lapset kokevat ristiriitaisia tunteita vanhempien erosta johtuen. Tuloksien mukaan lapset kokivat myös mielekkääksi puhua vanhempien erosta tutun henkilön kanssa, vaikka he olivatkin tietoisia erilaisista tukimuodoista, jotka auttavat erosta selviämiseen.

Hannele Rajalahti ja Heidi Savolainen (2012) ovat opinnäytetyössään haastatelleet kahta aikuista naista, jotka ovat kokeneet vanhempiensa eron omassa lapsuudessaan. Opinnäytetyössä oli tutkittu vanhempien eron vaikutuksia sekä millaisia selviytymiskeinoja tutkimukseen osallistuneet naiset olivat käyttäneet. Tutkimuksessa saatiin selville, että molemmat tutkimukseen osallistuneet olivat kokeneet vanhempien eron myötä surua ja vihaa. Kuitenkin eron käsittelyn jälkeen, he olivat kokeneet helpotusta ja olleet tyytyväisiä vanhempien eroon. Tutkimukseen osallistuneet naiset olivat myös erokokemuksen kautta oppineet paljon ja pitivätkin vanhempien eroa yhtenä elämänsä oppimiskokemuksena.

Lapsen kyky kohdata ja nähdä vanhempien ero on erilainen verrattuna siihen, miten vanhemmat kokevat ja näkevät erotilanteen. Se tuottaa lapselle hämmennystä ja hän voikin ihmetellä vanhempien tapaa käsitellä asioita. Ahdistavaksi lapsi kokee vanhempien muutoksen käyttäytymisessä, vanhempien masentumisen sekä elämänhalun häviämisen. Sen lisäksi, että ne ahdistavat lasta, ne ovat hänelle myös haitallisia. Riitely, väkivalta, toisen vanhemman pois lähteminen ja esimerkiksi alkoholin käyttö pelottavat lasta. Hänellä ei ole taitoa ymmärtää, mistä tämä johtuu. Monesti lapsi osaakin aistia ilmapiiristä, että vanhempien välillä on ristiriitoja. Lapsi ei myöskään kykene ennakoimaan vanhempien eroa. Monesti lapset syyttävät itseään tilanteen muuttumisesta. (Kääriänen 2015,37-38.)

Sigmund Freud on tunnettu kehittämästään psykoanalyysista. Hän kehitti defenssiteorian missä ihmisen mieli puolustautuu tahdosta riippumatta. Freudin mukaan ihmisessä on ego eli minä. Egolla tarkoitetaan ihmisen tietoista minäkokemusta. Tämän lisäksi hänen mukaansa ihmisen toimintaan vaikuttaa superego, mikä on osin esitietoinen eli omatunto ja moraalinen säännöstö. Alitajuntamme eli id on ei-tietoinen eli on minäkokemuksemme ulkopuolella. Superegon tehtävänä on suojata egoamme id:stä eli alitajunnastamme tulevia alkukantaisia ja minäkokemukseen (egoon) sopimattomia yllykeitä. Yllykkeet mitkä nousevat alitajunnastamme ovat ajottain ristiriidassa omien sisäistemme toivottujen normien kanssa, joten teorian mukaan tarvitsemme puolustusmekanismeja, joilla niitä voi torjua. Freudin näkemyksen mukaan kaikki ne mielensisällöt, jotka eivät sovi egoon eli tietoiseen minään, tulevat automaattisesti torjutuksi. (Stenberg & Stenberg 2016, 20-21.)

Pienellä lapsella on rajallinen kyky säädellä omia psyykkisiä kokemuksiaan. Psyykkiset itsesääätelykeinot kehittyvät aivojen kehityksen viimeisiin vaiheisiin asti. Lapsen psyykkiset itsesääätelykeinot kehittyvät parhaiten aikuisen kanssa myönteisen vuorovaikutuksen kautta. Lapsi tarvitsee turvallisen ympäristön näiden keinojen kehittymiseen, jolloin hän voi olla varma, että hänen turvaansa ylläpitävät hänestä vastuussa olevat aikuiset. Psyykkiset puolustuskeinot ovat lapsilla yleensä epäkypsiä, joita ovat esimerkiksi taantumisen, somatisointi, toiminnallistaminen, passiivinen aggressiivisuus ja kieltäminen. (Stenberg & Stenberg 2016, 79-80.)

Taantumisella tarkoitetaan laskeutumista eli taantumista kehitystasolle, joka on aiemmin jo ratkaistu. Taantumista kutsutaan myös regressioksi. Somatisoinnilla tarkoitetaan niitä ruumiillisia oireita, mitkä johtuvat psyykkisten jännitteiden purkautumisesta esimerkiksi kivun tunteminen. Huomion hakeminen voi myös olla somatisointia. Harkitsematonta ja impulsiivista toimintaa kutsutaan toiminnallistamiseksi, millä tarkoitetaan ahdistuksen ja turhautumisen purkautumista toiminnallisuuden avulla. Toiminta on kuitenkin yleensä ei-toivottua käyttäytymistä. Vihamielisyyden ilmaisua epäsuoralla tavalla tarkoitetaan passiiviseksi aggressiivisuudeksi. Kieltämisellä tarkoitetaan tosiasioiden kiistämistä tai huomiotta jättämistä. (Stenberg & Stenberg 2016, 175-191.)

Vanhempien eron työstäminen jatkuu vielä aikuisenakin. Joudumme usein aikuisuudessa palaamaan omaan lapsuuteemme, koska pystymme käsittelemään asioita vasta silloin. Monet tuntemukset, persoonallisuus ja toimintatavat selittyvät vasta aikuisena, koska niitä on voitu käsitellä myöhemmin ja ymmärtää erilaisten asioiden syy-seuraus suhteita. Monissa eroa koskevissa tutkimuksissa on käytetty tutkimusmenetelmänä haastattelua. Ulla Riutan kirjoittamassa Eron lapset (2004, 5) käsittelee eroa lapsen näkökulmassa. Kirja kertoo kymmenen erilaista aikuisen kertomaa elämäkertomusta lapsuudessa koetusta vanhempien erosta. Vaikka haastateltavia on autettu välikysymyksillä, vastaus on saatu kerronnallisessa muodossa, mikä muodostaa mielekkään tavan ymmärtää haastatellun lapsuudessa koettuja tunteita ja mietintöjä.

5 LAPSEN TUKEMINEN VANHEMPIEN EROPROSESSISSA

Ne lapset, jotka elävät keskellä vanhempiensa riitelyä, saavat todennäköisemmin hauraammat lähtökohdat rakentaa omaa elämäänsä myöhemmin tulevaisuudessa. (Määttä 2002, 162.) Tärkeää on antaa lapsen tunteille tilaa ilman rankaisemista. Lapselle erosta ja sen tuomista muutoksista kertominen on tärkeää. Oleellisinta tietoa lapselle on se, että hänestä pidetään edelleen huolta ja hänen ei tarvitse kantaa vastuuta tai syyllisyyttä vanhempien erosta. (Määttä 2002, 163-164; Kääriäinen 2015, 39-40.) Näiden edellä mainittujen asioiden muistaminen on tärkeää myös varhaiskasvatuksessa työskenteleville. Esimerkiksi lapsen tunteiden (korostunut) näyttäminen on osa lapsen prosessia sopeutua ja käsitellä vanhempien eroa.

Erotilanteessa on tärkeää pitää lapsi tietoisena päätetyistä ja sovitusta päätöksistä. Lapselle voidaan selittää auki hänen hämmennystään, mikä on tärkeämpää kuin se, että lapselle ei anneta selityksiä tai sanoja erotilanteesta. Kaikkiin kysymyksiin ei heti tiedä vastauksia, mutta lapselle voi painottaa sitä, että kaikki järjestyy ja selviää. Usein erotilanteessa ollaan ensimmäistä kertaa, jolloin hämmennys ja epätietoisuus ovat tilanteessa luonnollisia tunteita. (Kääriäinen 2015, 39.)

Lapsi haluaa tietää ja tarvitsee syyn vanhempien eroon. Sen kertominen onkin tärkeää ja sen voi tehdä lapsen ikätason ja ymmärryksen mukaisesti. Lapselle tulee kertoa, että häntä rakastetaan edelleen ja vanhemmat eivät häviä hänen elämästään, vaikka ero tapahtuukin. Kuitenkin edellytyksenä on, että näin tosiaan tulee tapahtumaan. Valehtelu, keksityt lohdukkeet ja selitykset loukkaavat lasta. (Kääriäinen 2015, 39-40.)

Arjen pysyminen ja sujuminen ennallaan on lapselle merkityksellistä. Se auttaa häntä luottamaan edelleen vanhempiinsa. Hän pitää merkityksellisenä konkreettisia asioita, joiden tapahtuminen on tärkeää lapselle eron jälkeenkin. Vanhempien tulisikin panostaa arjen eheytymiseen ja nähdä vaivaa siinä, että esimerkiksi lapsen vieminen harrastuksiin pysyy ennallaan. Lasta tulee myös tukea sekä auttaa erityisesti huolehtimaan yhdessä hänen tavaroistaan, harrastuksistaan ja esimerkiksi kouluvälineistä. Kahdessa kodissa asuminen tuottaa lapselle surua ja ahdistusta. Kulkeminen niiden välillä teettää lapselle työtä ja sopeutumista uuteen järjestelyyn. (Kääriäinen 2015, 40-41.) Vaikka syyt erolle olisivat kuinka kipeitä ja yhteistyö tuntuu mahdottomalta, olisi erityisen tärkeää lapselle, että molemmat vanhemmat pysyisivät lapsen arjessa myös eron jälkeen. (Huttunen 2001, 107.)

Lapsen huoli omista vanhemmistaan vaihtelee. Se voi olla välillä iso ja välillä pieni. Tärkeää onkin kysellä lapselta minkäkokoinen huoli on ja kuinka sitä voi hälventää. Esimerkiksi kertominen seuraavan viikon aikatauluksesta auttaa lasta hahmottaa arkea. Lapselle tulee kertoa, mitä voi tehdä esimerkiksi hädän tullessa. Tämä vaatii yhteistyökykyistä vanhemmuutta lapsen vanhemmilta. Lasta ei tule asettaa sellaiseen tilanteeseen, että hänen täytyy toimia viestinviejänä. (Kääriäinen 2015, 42-44.)

Vanhemman vastuulla on huolehtia siitä, että yhteyttä pidetään lapseen. Lapsi tarvitsee turvallista vuorovaikutuksellisuutta molemmilta vanhemmiltaan. Parhaimmillaan jos vanhemmat kykenevät pyytämään lapselta anteeksi eron mukana tuomaa mielipahaa, lapsi voi edelleen luottaa, että vanhemmat välittävät ja rakastavat häntä edelleen. Kiukuttelu ja ärtyneisyys on lapselta viesti vanhemmalle, että hän tarvitsee ja kaipaa huomiota. Tällöin vanhemman tulisi antaa lapselle kahdenkeskeistä aikaa esimerkiksi yhdessä pelaten tai ulkoillen. Yhteisen mielekkään tekemisen kautta voi syntyä tilanteita, jolloin lapsi mahdollisesti sanoittaa omia tunteitaan. (Kääriäinen 2015, 44-45.)

Erytisen tärkeää on, että lapsella olisi lähiverkostossa sellaisia aikuisia, joille hän voi puhua omista huolistaan sekä arjen asioista. Se voi olla äiti, isä, isovanhempi tai joku muu lähellä oleva aikuinen. Lasta suojaa paremmin laaja lähiverkosto. Lapsella tulisi olla joku muukin aikuinen vanhempien lisäksi, johon lapsi voi luottaa. (Väestöliitto 2018b.) Koska vanhempien voimavarat voivat hiipua vähitellen eron ollessa käynnissä, ei heillä välttämättä ole voimaroja enää kuunnella ja keskustella lapsen kanssa. Lapsen omanarvontunne voi laskea vanhempien eron myötä. Omanarvontunteella tarkoitetaan sitä, että voi tuntea olevansa arvokas omana itsenään ja ei anna muiden kohdella itseään miten tahansa. Jos tätä omanarvontunnetta saadaan vahvistettua, se auttaa paremmin lasta selviytymään erotilanteesta. Tärkeää onkin se, että lapsi saa omat toiveensa ja äänen kuuluviin ja hänellä on tilaa elää ja kasvaa. (Kääriäinen 2015, 45-46.)

Vanhempien ero voi myös olla positiivinen tekijä sisaruuteen, sillä se voi lähentää sisarusten keskinäisiä suhteita. Sisarukset voivat olla merkittävä osa erolapsen tukiverkostoa, koska saman koetun kokemuksen voi jakaa läheisen kanssa. Kuitenkin erolapsen voimakkaat vihan purkaukset ja sisarusten kanssa yhteenottaminen ovat merkkejä sille, että lapsen olisi hyvä saada ammattiapua eron käsittelyyn. Kummankin vanhemman sukulaiset ovat yleensä lapselle tärkeitä, joten vanhempien tulisi vaalia suhteiden ylläpitämistä heihin. (Poiijula 2007, 241.)

Vilma Saastamoinen (2013) on tehnyt opinnäytetyön, jossa hän on tutkinut Lahden ja Hyvinkään päiväkotien käyttämiä toimintatapoja eroperheiden tukemisessa. Tuloksista saatiin selville, että Lahden ja Hyvinkään päiväkodit antavat lapselle aitoa läsnäoloa ja läheisyyttä päiväkodin arjessa. Lisäksi käytössä on myös erilaisia toiminnallisia menetelmiä.

Suomessa tehdään paljon erilaista eroauttamistyötä. Sitä järjestävät niin järjestöt, seurakunnat, yksityiset sekä julkiset palvelut. Eroauttamista tarjotaan lapsille, vanhemmille, perheelle sekä läheisille. Erilaisia työmuotoja on paljon ja eroauttamista voidaan tehdä kaikissa eron vaiheissa. Apua on tarjolla erosta selviämiseen, lasten asioiden sopimiseen, parisuhdekriisiin ja eron harkitsemiseen. Eroauttamista ovat erilaiset vertaistuelliset ryhmät esimerkiksi erokahvilat sekä erilaiset terapiaan pohjautuvat toiminnat. Tarjolla on erilaisia verkkosivustoja, mistä saa kattavasti tietoa erosta ja eri palveluista. (Apuaeroon.fi 2018.)

Kuopion Ensikotiyhdistys ry toteuttaa lapsiperheiden YHDESSÄ! -muutosohjelmaan (LAPE) kuuluvan Ero ja yhteistyövanhemmuus -hankkeen 2017-2018. Hankkeen tarkoituksena on kartoittaa Pohjois-Savon maakunnan ja Joroisten järjestämiä palveluita eroa harkitseville ja eronneille vanhemmille. Näiden eroauttamistyötä tekevien palveluiden välille on tarkoitus luoda vahva verkosto. Näin ollen palveluiden oikea-aikainen saatavuus ja palveluohjaus turvataan perheille. Eropalvelut on tarkoitus mallintaa perhekeskustoiminnan osaksi, mikä kattaa koko maakunnan. (Kuopion ensikotiyhdistys ry, 2018.)

YHDESSÄ! -muutosohjelman yhtenä päämääränä on lapsen osallisuuden lisääntyminen. Päämäärään pyritään mm. parantamalla lapsiperheiden palveluita niin, että painopiste siirtyisi korjaavista palveluista ennalta ehkäiseviin ja varhaisen tuen palveluihin. Tällä hetkellä paine kohdistuu liikaa lastensuojeluun ja psykiatriseen erikoisairaanhoidon. Muutosta tehdään eri toimijoiden verkostoitumisella, monitoimijaisella yhdessä tekemisellä. Perheet ovat vahvasti mukana heitä koskevissa asioissa ja palvelutarpeen arvioinnissa. Kaiken keskiössä on kuitenkin lapsi. YHDESSÄ! -ohjelman mottona on Tehdään perheille hyvä arki – YHDESSÄ! (YHDESSÄ! Pohjois-Savon lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman hankesuunnitelma.)

Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimii YVPL eli Yhden Vanhemman Perheiden Liitto. Sen tavoitteena on ajaa niiden perheiden etuja, joissa on vain yksi vanhempi. Liiton tavoitteena on saada yhden vanhemman perheille yhtä tasavertainen elämä sosiaalisesti, taloudellisesti ja oikeudellisesti kuin se on perheissä, joissa on kaksi vanhempaa. YVPL tekee edunvalvonta- ja vaikuttamistoimintaa sekä edistää ja mahdollistaa verstaistuen saamisen yhden vanhemman perheiden kesken. Se on lastensuojelujärjestö. (Yhden Vanhemman Perheiden Liitto 2018.)

Mukana opinnäytetyössä on YVPL:n Itä-Suomen jäsenyhdistys, jonka aluekoordinaattorina toimii Marjo Meriranta. Hän pitää esimerkiksi aikuisten eroryhmää (eroseminaari), jossa vanhemmat voivat keskustella erokokemuksistaan. YVPL järjestää myös vuosittain suomalaisen eroseminaarin.

6 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

Opinnäytetyön idea lähti omasta innostuksestani tehdä opinnäytetyö erolapsista tai eroperheistä. Erialaisten keskustelujen kautta päädyin ottamaan yhteyttä Ero ja yhteistyövanhemmuus -hankkeen projektityöntekijään Tuula Heiskaseen, jonka kanssa lähdimme ideoimaan opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä ja sitä mitä opinnäytetyössä tutkitaan.

Keskustelujemme kautta päädyimme ajatukseen saada opinnäytetyön avulla erolapsien ääni kuuluviin. Olen valinnut opintoihini varhaiskasvatuksen opintopolun, joten opinnäytetyön tuli olla sidoksissa varhaiskasvatukseen. Näiden raamien kautta mietimme, miten lapsia olisi mahdollista kuulla. Tuula Heiskanen ehdotti minulle lasten saduttamista. En ollut itse aiemmin kuullut kyseisestä menetelmästä, mutta Tuulan ehdotus sai minut innostumaan menetelmän käyttämisestä opinnäytetyössäni. Opinnäytetyössä päädyttiin myös haastattelemaan vanhempia, koska tarvitsin tietoa siihen, miten vanhemmat lapsiaan osallistavat eroprosessissa ja miten varhaiskasvatus tällä hetkellä tukee ja auttaa eroperheitä.

Opinnäytetyön tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa erolapsen kokemuksista vanhempiensa erosta sadutusmenetelmää käyttäen. Tavoitteena on myös tuottaa tietoa eroperheen tukemisen mahdollisuuksista varhaiskasvatuksessa työskenteleville työntekijöille. Opinnäytetyön tarkoituksena on saada erolasten ääni kuuluviin.

Opinnäytetyö tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Miten lapset ovat kokeneet vanhempiensa eron?
2. Miten vanhemmat ovat osallistaneet lapsiaan eroprosessissa?
3. Miten varhaiskasvatus tukee lasta ja perhettä eroprosessissa?

Opinnäytetyö on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Sitä voidaan nimittää myös nimikkeellä tapaututkimus, joka tarkoittaa sitä, että haetaan yksityiskohtaista tietoa joko yksittäisestä ihmisestä tai pienestä ihmisjoukosta, jotka ovat toisiinsa suhteessa olevia tapauksia (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, 130). Todellisen elämän kuvaaminen on kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohta ja tutkimukseen osallistuvaa kohdetta pyritään tarkastelemaan kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, 157). Opinnäytetyöhön osallistuvien lapsien vanhemmat ovat eronneet. Opinnäytetyöhön osallistui kolme (3) perhettä, joiden lapsia sadutettiin ja yksi vanhempi haastateltiin. Heidät pyydettiin tutkimukseen mukaan opinnäytetyön yhteistyökumppanin Yhden vanhemman perheiden liiton kautta.

Kuvio 1. Opinnäytetyön prosessi

6.1 Tutkimusmenetelmät ja aineiston keruu

Narratiivisessa tutkimuksessa aineistona ovat esimerkiksi omaelämäkerrat, päiväkirjat, kirjeet, muistelmat ja viralliset dokumentit (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2007,212). Opinnäytetyön aineiston keruussa käytetään sadutusmenetelmää lapsille, joten lapsilta kerätään aineistoa narratiivisen tutkimuksen lähtökohdista. Narratiivisessa ajattelutavassa ymmärretään, että omaa elämää voidaan tulkita omien kertomusten tai tarinoiden kautta, jolloin omassa elämässä tapahtuneet asiat voidaan tehdä merkityksellisiksi. Näin olleet kertomukset ja tarinat välittävät ja tuottavat tietoa. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2007, 213.) Tässä opinnäytetyössä narratiivisuutta haettiin sadutusmenetelmällä. Sadutusmenetelmästä kerrotaan enemmän luvussa 6.2 Sadutusmenetelmä aineistonkeruumenetelmänä.

Opinnäytetyössä toteutettiin yhdelle (1) tutkimukseen osallistuneelle vanhemmalle yksilohaastattelu. Haastattelun hyviä puolia on, että tietoa voidaan saada laajemmin ja tutkijan on mahdollisuus esittää lisäkysymyksiä saaduille vastauksille. Sen lisäksi haastateltava voi kertoa asioista kattavammin, kuin esimerkiksi kyselylomakkeen avulla. Haastateltavaan voidaan ottaa yhteyttä uudelleen, jos halutaan saada johonkin vastaukseen tarkennusta tai varmistusta tarkoittaako haastateltava juuri sitä, mitä on sanonut. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, 199-201.)

Aineiston kerääminen aloitettiin keväällä 2018 lasten sadutuksilla. Lasten sadutukset toteutettiin Kuopiossa lasten vanhempiensa ollessa YVPL:n eroryhmässä. Vanhempia kutsuttiin haastatteluun YVPL:n eroryhmässä sekä vähäisen vastausmäärän vuoksi uudestaan sähköpostilla keväällä 2018. Haastattelukutsu lähetettiin sähköpostilla niille vanhemmille, jotka olivat eroryhmässä kiinnostuneet opinnäytetyöhön osallistumisesta. Sähköpostilla laitettuun haastattelukutsuun vastasi yksi (1) vanhempi. Haastattelu toteutettiin kesällä 2018.

Lasten kertomista saduista sekä vanhempien haastatteluista tehtiin aineistoanalyysi. Saatua aineistoa tarkasteltiin löytämällä vastauksia asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Analyysitavat voidaan karkeasti jaotella kahteen eri lähestymistapaan: selittämiseen ja ymmärtämiseen. Tässä opinnäytetyössä tarkoitus on käyttää ymmärtämisen lähestymistapaa, jossa käytetään yleensä laadullista analyysiä ja pyritään ymmärtämään saatua aineistoa sekä tekemään siitä päätelmiä. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007.)

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa varhaiskasvatuksen työntekijöille siitä, miten eroperheiden kanssa tulisi työskennellä ja miten heitä voi tukea ero-prosessissa. Opinnäytetyöhön kerättiin näkemyksiä Kuopiossa sijaitsevan päiväkodin työntekijöiltä ryhmähaastattelulla pohdinnan tueksi. Päiväkoti valikoitui työpaikkani perusteella. Ryhmähaastattelu toteutettiin syksyllä 2018 päiväkodin työntekijöiden tiimi aikana. Haastattelussa kysyttiin työntekijöiden näkemyksiä eroauttamisen mahdollisuuteen päiväkodissa ja miten erotilanteet siellä näkyvät ja vaikuttavat. Haastateltaville laadittiin valmiita kysymyksiä, joiden avulla keskustelua ohjattiin. Haastattelu nauhoitettiin ja litteroitiin. Litteroitua aineistoa saatiin viisi (5) sivua. Haastattelun tarkoituksena on antaa näkemyksiä varhaiskasvatuksen ammattilaisilta, miten he itse kokevat eroauttamisen mahdollisuuden päiväkodissa.

6.2 Sadutus aineistonkeruumenetelmänä

Saduttamismenetelmän luojana pidetään Monika Riihelää, joka on tutkinut kauan lapsen mahdollisuuksista tulla kuulluksi omasta maailmastaan. Menetelmä on myös aikuisille hyvä keino oppia kuuntelemaan lasta. Saduttamista voidaankin pitää yhtenä hyvänä vuorovaikutuksen tukemisen menetelmänä. (Vilen & Leppämäki & Ekström 2002, 166.)

Menetelmän tarkoituksena on, että lapsi kertoo aikuiselle oman sadun. Aikuisen rooli on kuunnella ja kirjoittaa satu ylös kokonaisuudessaan sanasta sanaan niin kuin lapsi on sen kertonut. Satu kertoo siitä, mitä lapsi haluaa kertoa. Sen jälkeen, kun satu on valmis se luetaan lapselle ääneen. Lapsella on sen jälkeen mahdollisuus muokata vielä satuaan sellaiseksi, kun hän haluaa tai pyytää ottamaan sieltä jotain pois. Lapselle kerrotaan ennen sadun kertomista siitä, että mitä tulee tapahtumaan ja mikä on hänen tehtävänsä ja aikuisen tehtävä. Aikuinen ei saa johdatella, opettaa satuja tai korjata kielioppivirheitä. Lasta kunnioitetaan täysin sadun kertojana ja satu hyväksytään semmoisena, kuin lapsi sen kertoo. (Vilen & Leppämäki & Ekström 2002, 166.)

Saduttamisen ajatuksena on, että lapsen tarina pohjautuisi hänen omiin kokemuksiinsa. Alussa ne muistuttavat paljon jo valmiina olevia satuja, mutta toistojen kautta lapsi alkaa tuoda satuihin myös omaa elämäänsä, kertoen siitä oma-aloitteisesti. Satujen kautta lapsi voi tuoda esille omia pelkoja, onnistumisen kokemuksia, vahvuuksia, minäkuva, epäonnistumisen kokemuksia tai ihmissuhteita. Menetelmän avulla aikuinen oppii lapsesta ja näin ollen aikuisen ja lapsen välisen dialogin kehittäminen on helpompaa. (Vilen & Leppämäki & Ekström 2002, 166.)

Saduttaminen ei ole kaikille lapsille helppoa, joten se vaatii harjoitusta ja toistamista. Kun saduttamista tehdään usein, se tulee lapselle luonnollisemmaksi tavaksi kertoa omasta elämästään tai luoda vuorovaikutusta aikuisen kanssa. Satuja voidaan työstää enemmän esimerkiksi kuvittamalla satu, lukemalla se muille lapsille, askarrella tai sitä voidaan keksiä myös aikuisen kanssa yhdessä vuorotellen. (Vilen & Leppämäki & Ekström 2002, 166.)

Sadutusmenetelmää on tutkittu useassa opinnäytetyössä. Janita Hernesniemen ja Laura Hurjasen (2010) tekemässä opinnäytetyössä vertaillaan sadutusmenetelmän käyttöä vuorovaikutussuhteiden luomisessa Suomen ja Kanadan varhaiskasvatuksessa. Sadutusmenetelmää oli tarkkailtu Suomen ja Kanadan päiväkodeissa. Maija Haapala ja Joanna Saarnio ovat tehneet opinnäytetyön, jossa tutkittiin sadutusmenetelmän soveltuvuutta lastensuojelussa. Tuloksista käy ilmi, että sadutusmenetelmä soveltuu myös lastensuojelussa käytettäväksi menetelmäksi. (Haapala & Saarnio 2011.) Varsinaisesti sadutusmenetelmää ei ole käytetty aineiston kokoamiseen vaan opinnäytetöissä on tutkittu sadutusmenetelmän käyttöä lasten kanssa työskennellessä.

Lasten kuulemiseen valittiin sadutusmenetelmä, koska se on lapsiystävällisempi kuin haastattelu. Siinä lapsen on luonnollisempaa päättää, mitä hän haluaa kertoa. Lasten sadutuksien kautta tutkittiin sitä, tuovatko he saduissa ilmi vanhempiensa eron ja millaisia kokemuksia heillä on siihen liittyen. Näin ollen saduissa nousseista kokemuksista voitaisiin tehdä päätelmiä eron vaikutuksesta lapseen.

Sadutettujen lasten taustatiedoista tiedettiin ikä ja heidän vanhempansa ovat eronneet. Sadutukset toteutettiin kevään 2018 aikana ja niihin osallistui yhteensä kolme lasta. Lapset ovat iältään 4-7 vuotiaita. Sadutuskertoja yhtä lasta kohden oli yksi tai useampi. Lasten sadutukset tehtiin samaan aikaan, kun heidän vanhemmillaan oli eroa käsittelevä vertaistukiryhmä. Sadutushetki tapahtui omassa tilassaan, missä olimme kahden kesken sadutettavan lapsen kanssa. Yhden lapsen toinen sadutuskerta toteutettiin lapsen omassa kodissa. Tarkoituksena oli myös tehdä osallistuvien lasten kesken ryhmäsadutus, mutta lapset eivät halunneet osallistua ryhmäsadutukseen.

Ensimmäiseksi lapselle kerrottiin mitä ollaan tekemässä ja annettiin ohjeet. Tämä toistettiin jokaisen kerran alussa, vaikka lapsi olisikin aiemmin ollut sadutettavana. Lapsia ei johdateltu kertomaan vanhempien erosta, vaan lapsi sai itse päättää oman satunsa sisällöstä. Toisilla sadutuskerroilla, jos lapsi ei keksinyt tai tiennyt mistä haluaisi kertoa, hänelle ehdotettiin aiheeksi omaa elämää tai perhettä. Lapsella oli mahdollisuus kieltäytyä aiheesta. Lapsen kertoma satu kirjattiin ylös paperille sitä mukaan, kun hän sitä tuotti. Kun satu oli valmis, se luettiin lapselle ääneen ja hän sai halutessaan

tehdä siihen korjauksia tai muutoksia. Lapsilla oli mahdollisuus piirtää sadun kertomisen aikana tai sen jälkeen, mutta se ei ollut pakollista. Piirtämisen mahdollisuus valittiin siksi mukaan, että piirtäminen voi auttaa lasta sadun kertomisessa sekä voi auttaa lasta rentoutumaan tilanteessa. Sadutuskerroille varattiin mukaan puuvärit sekä paperia. Sadutushetkien kesto oli yksilöllinen ja ne kestivät noin viidestä minuutista puoleen tuntiin.

Satuja saatiin yhteensä seitsemän (7) kappaletta. Seuraavaksi lasten kertomat sadut sanasta sanaan kirjoitettuna.

”Olipa kerran poika, joka asui kahdessa talossa. Toinen niistä oli Kuuselankujalla ja toinen niistä oli Kasvimaapolulla. Mutta pojalla oli kuitenkin pulma. Koska hänellä ei ollut vappumieltä. Niin hän sanoi kerran hänen äidilleen, että minulla ei ole vappumieltä ja sitten äiti antoi hänelle simaa ja munkkia. Ja sitten hän vastasi pojalle, että kaikilla ei vain ole vappumieltä ja sitten hänen äitinsä antoi hänelle simaa. Sen pituinen se.” Lapsi 1

”Olipa kerran näätä. Joka oli pienessä tihkusateessa. Hän poimi siellä kirsikoita. Jotka olivat vähän kirpeitä, mutta se ei näätää haitannut. Koska ne olivat hyviä. Ja koko näätäperhe söi niitä hyvällä ruokahalullaan ja olivat tosi kiitollisia, kun yksi näätä oli poiminut niitä. Sen pituinen se.” Lapsi 1

”Saaks kertoo silleen mist tykkää? No mä tykkään olla koulussa. Ja mä tykkään olla kavereitten kanssa. Mä tykkään käydä kavereiden luona. Ja sitten mä tykkään olla äidin kanssa. Jaa ja sitten mä tykkään olla isinkin kanssa. Ja mä tykkään eläimistä. Jaaaa, mä tykkään olla välitunnilla, koulussa. Ja sit mä en enää keksi muuta. Ei ole mulla enää mitään semmoista kerrottavaa. Joo.” Lapsi 2

”Voiks kertoa taas äitistä ja isistä?”

On kivaa olla äitin ja isin kaa. Jaa on kivaa olla koulussa. Jaa on kivaa olla äitin kanssa. Hmm.. On kivaa olla kavereitten kanssa. Jaa on kivaa kun kaverit käy kylässä. Jaa on kivaa olla koulukavereiden kanssa. Mä en keksi enää.” Lapsi 2

”On kivaa olla ulkona äidin ja isin kanssa. On kivaa olla äidin kanssa, ja isin kanssa. Onn kivaaa olla kotona. On kivaa olla, käydä kavereitten luona. Ja mä en keksi enää.” Lapsi 2

”Okeii, mmmm. On kivaa olla äitin ja isin kaa. Jaa on kivaa olla kavereitten kanssa ja koulussa. Jaaa onn kivaa ollaaa isin kanssa. Jaa onn kivaa olla pihalla. Jaaa en keksi yhtään mittään. En keksi enää.” Lapsi 2

*"Olipa kerran orava, jonka nimi oli Saara. Niiin ja sen kaverin nimi on mmm Iida. Kerran he kävivät kahdestaan kaupassa. Saara osti mmm karkkipussin.. mmm.. ja pillimehun. Sitten he lähtivät Saaralle yökylään. He leikkivät koko illan ja sitten he menivät syömään. Loppu."*Lapsi 3

6.3 Vanhemman haastattelu

Vanhemman haastattelulla selvitettiin, miten hän on tukenut lapsen osallisuutta ja kuulemista eroprosessissa sekä millaista tukea ja apua varhaiskasvatus on antanut tai tarjonnut eroprosessin aikana. Haastattelu suoritettiin teemahaastatteluna. Haastattelutilanteeseen laadittiin haastattelurunko, jossa teema-alueet ovat tiedossa, mutta niiden järjestys tai kysymysten tarkkamuto voivat puuttua (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2007, 203). Vanhempien haastattelurunko on tämän opinäytetyön liitteenä (LIITE 2).

Vanhempien haastatteluihin osallistui yksi (1) vanhempi ja se toteutettiin erikseen sovittuna aikana hänen omassa kodissaan. Haastattelu nauhoitettiin ja litteroitiin aineiston analyysiä varten. Litteroitua aineistoa saatiin kuusi (6) sivua. Haastattelurunko koostui neljästä (4) eri kokonaisuudesta: alkutietoja, lapsen osallisuus, lapsen kokemukset ja varhaiskasvatus.

Haastattelussa ensimmäisenä keskitettiin ajatus lapseen. Haastateltava näkee lapsensa helppona, rauhallisena, luovana ja sopeutumiskykyisenä. Lapselle mieleistä on tanssiminen ja laulaminen sekä hän osaa keskustella. Lapsen vanhemmilla on yhteishuoltajuus. Eroprosessia ei kuvattu yksiselitteisesti vaan ajateltiin vanhempien ja lapsen näkökulmasta;

"Ero. prosessina. Nooo, ämm, no, kenen kannalta (nauraa), ööö siis eri osoitteisiin on muutettu 2016 syksyllä ja mitä siitä on jo puoltoista vuotta jaaa tietysti lapsen kannalta sehän koko ajan muuttuu, asumisjärjestelyt ja miten niinku ja että hänen kannaltaan siinä on vielä enemmän sitä. Kyl se prosessi on varmasti eri tavalla kuin meillä aikuisilla, et meillä se alkaa olla aika hyvin sit nyt." Vanhempi

Lapsi asuu haastateltavan luona ja tapaa toista vanhempaansa yhden vuorokauden viikossa. Asumisjärjestelyjä muokattiin vuoroviikkoasumisesta nykyisenlaiseksi toisen vanhemman muutettua kauemmaksi. Joskus voi olla poikkeuksia. Haastateltava kokee olevansa yksinhuoltaja, vaikka heillä onkin toisen vanhemman kanssa yhteishuoltajuus. Lapsi asuu pääsääntöisesti kuitenkin haastateltavan luona, jolloin arkea on helpompi ja ymmärrettävämpi selittää yksinhuoltajan määritelmällä.

Haastateltava ymmärtää lapsen osallisuuden lapsen kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisella. Lapsen iän vuoksi lapsella ei päätösvaltaa juurikaan ole.

”Lapsen osallisuus et lapsi saa itse olla, lapsi on toimija itse ja hän on ihminen, jolla on ajatuksia joita kuunnellaan ja joita kunnioitetaan niissä ikätason mukaisissa rajoissa ja joo.” Vanhempi

Lapsen osalliseksi saamista eroprosessiin ei koettu vaikeaksi, koska lapsen kanssa on aina puhuttu kaikista asioista ja elämästä yleensäkin. Hän oli asettanut itselleen tavoitteeksi puhua erosta, kahdesta kodista ja kuinka se on heidän normaalia elämää. Lapsi oli ollut kuitenkin pieni, kun vanhemmat olivat eronneet. Lapsi ei tule todennäköisesti muistamaan sitä, kun vanhemmat ovat asuneet yhdessä eli lapsen todellisuus on enemmän se, kun on kaksi kotia. Hän ei halua tehdä lapsen tällä hetkellä elävää todellisuutta pelottavaksi tai hävettäväksi asiaksi. Osallisuuteen hän lisäsi lopuksi vielä sen, että lapselle on annettu tilaa näyttää ja osoittaa omia tunteita. Vanhemman mukaan lapsi osoitti ja näytti yllättävän vähän omia tunteita, mutta uskoo, että lapsen kasvaessa isommaksi hän osaa paremmin kertoa kuinka on kokenut eron liittyvät kokemukset ja tilanteet.

Erosta lapselle kerrottiin silloin, kun erosta oli päätetty lopullisesti ja erilaiset käytännön järjestelyt oli tehty, esimerkiksi uudet asunnot oli löydetty.

”No todennäköisesti hän rivien välistä kuuli et on kuullut siitä jo sillo ennen, ennen kuin mitään käytännön asioita oli sovittu, vaikka toki yritettiin että eii, mutta se on toki vaikeeta mmm. Sitten kun oli tiedossa muuttopäivät ja muut nii sitte yhdessä lapsen isän kanssa niin kerrottiin että nyt tehdään näin ja vuoroviikot ja ja ja sit meillä oli siinä aluksi kaikkia ää semmosta, että se kenen luona ei ollu sillä viikolla niin tuli käymään leikkimään sen lapsen kanssa kerran viikossa ja joo. ja kaikki vaihdot oli et ne ei ollu päiväkodin kautta ja ne ois semmosia ja et pysyis se joku jatkuvuus ja ennustettavuus.” Vanhempi

Lapsen asioista sopiminen ei ole ollut yksinkertaista. Apua oli tarvittu siihen, että asioista oli saatu sovittua yhteisymmärryksessä lapsen toisen vanhemman kanssa.

”Mmm. No sanotaanko näin et mä oon itse aika perehtynyt näihin asioihin jo niinku opintojen ja muiden puitteissa ja lapsen isä taas ehkä ei niin paljon, että meillä oli tästä ehkä hieman erimielisyyksiä, että miten niinku tavallaan että miten tärkeetä tämmösten asioiden noudattaminen on. että mä koen sen erittäin tärkeäksi ja hän sitten, että kyllä se siitä selviää sitten vaikka näin, mutta tota mmm, että ei vois sanoa että me oltais yhdessä näistä päätetty, että se ei ihan pidä paikkaansa. että minä yritin ne jyrätä läpi ja hän osaan suostui ja osaan sit ei. ja mut sit käytiin, mä kävin siellä eroneuvokahvilassa sillo keväällä ja sitten sit ku se viikko-viikko systeemi ei enää toiminut niin sit siinä vaiheessa käytiin perheneuvolassa niinku keskustelemassa et mikä sit ois se oikee ratkasu.” Vanhempi

Lapsen kanssa puhutaan erosta, silloin kun lapsi kysyy jotain siihen liittyvää. Yleensä lapsen kysymys liittyy johonkin käytännön järjestelyyn tai siihen, miksi jotain ei voi tehdä. Erosta puhuminen lapsen kanssa on ollut helppoa ja haastateltava ajattelee, että eron myötä lapsen on ollut hyvä tilaisuus oppia erilaisia tunnetaitoja sekä hän on voinut jakaa omista tunteistaan lapselle. Lapsen kanssa puhuminen erosta on ollut kuitenkin myös vaikeaa. Esimerkiksi haastateltavan ollessa vihainen lapsen toiselle vanhemmalle, hän ei halunnut, että sama tunne välittyy lapselle. Lapsi on kysynyt vain siitä, että miksi he eivät enää asu siinä kodissa, missä he asuivat yhdessä. Kysymyksiin vastaaminen on ollut mielekästä, koska silloin on voinut opettaa lapselle, että vaikeistakin asioista voidaan puhua ja keskustella. Samalla lapselle voi myös nimetä erilaisia tunteita. Näissä samoissa keskusteluissa on myös puhuttu siitä, että miksi aikanaan lapsen vanhemmat ovat olleet yhdessä ja miksi heille on syntynyt lapsi.

"kyllä mä koen ne arvokkaina tilaisuuksina ne hetket." Vanhempi

Haastateltava kokee, että hänen lapsensa on ollut osallisena heidän eroprosessissaan. Vaikka toimijuus ei ole ollut aktiivista, on lasta haluttu kuunnella ja välittää tunne kohdatuksi ja ymmärretyksi tulemisesta.

"Aika vähän et niinku aktiivisena toimijana ei, että enemmän niinku et koska on niin pieni nii aika paljon hän joutuu nyt vaan hyväksymään sen mitä me aikuiset tehdään ja niinku menemään sen mukaan, mutta että tota, mutta ainakin omalta osaltani olen pyrkinyt että hän tulisi hänen olonsa ja tilansa kuulluksi ja kohdatuksi sit kuitenkin."
Vanhempi

Lapsen osallisuus eroprosessissa nähdään vaikeanakin, koska siihen liittyy ristiriitaisia tunteita, ikävää ja sitä ristiriitaa, mitä lapsi haluaisi ja mitä lapsi ei voi saada. Haastateltava on jaksanut kuunnella lasta suhteellisen hyvin, mutta paremmin silloin, kun heillä oli vuoroviikko asumisjärjestely. Nyt kun hän on enemmän yksin lapsen kanssa, on silloin jaksaminenkin vaikeampaa verrattuna vuoroviikko asumisjärjestelyyn. Omalla viikolla pystyi suuntaamaan energiansa täysin lapseen.

Kolmannessa haastattelun osiossa käsiteltiin lapsen kokemuksia. Haastateltava koki vaikeaksi tietää sitä, miten lapsi on kokenut erotilanteen. Kaikki hetket ja tilanteet eivät välttämättä näyttäytyä lapselle samanlaisina kuin ne ovat näyttäytyneet aikuiselle.

"Sitä pitäis varmaan kysyä lapselta (naurua). Tota millaiseksi mmm. Tähän on siis ihan mahoton vastata, et siinä on se prosessi mihin on liittynyt erilaisia vaihteita niin mä tiedän, että semmoset hetket on vaikka mulle tuntunut tosi kaoottisilta niin ei välttämättä ole välittynyt hänelle semmosina mmm. että en osaa vastata tähän." Vanhempi

Haastateltava kokee, että hänen lapsellaan ei ole ollut mitään selkeitä muutoksia käyttäytymisessä, mitkä voisivat johtua vanhempien erosta. Lapsi on kertonut omista kokemuksistaan siten, että hän kaivannut yhteistä kotia missä he ovat aiemmin asuneet. Haastateltava korostaa, että he ovat alusta asti puhuneet lapselle erosta "normaalina tilanteena", tarkoittaen sitä, että esimerkiksi tilanetta ei tarvitse hävetä tai salata ja sitä ei tarvitse selitellä toisille. Lapsi yleensä kertoo muillekin asuvansa kahdessa kodissa. Joskus lapsi on saattanut kiukutella silloin, kun on lähtö toiselle vanhemmalle. Haastateltava aukaisi tilannetta, että lapsesta tuntuu pahalta se hetki eli muutos eikä se, että jotain olisi vialla toisen vanhemman luona. Hänen oli vaikea nimetä selvää lapsen kokemaa erokokemusta.

Haastattelun viimeisessä osiossa käsiteltiin varhaiskasvatuksen tukea ja apua vanhempien erotilanteessa. Lapsen päiväkotia ei ole vaihtunut eron seurauksena. Päiväkodille kerrottiin erosta silloin, kun muutto oli päätetty ja se oli konkreettinen. Asiasta oli kuitenkin kerrottu päiväkodille silloin, kun lapsi oli ehkä kuullut vanhempien keskustelun liittyen eroon ja haluttiin varmistaa, että jos lapsi olisi puhunut päiväkodissa vanhempien käymästä keskustelusta, olisi se ollut totta. Ero oli otettu päiväkodille puheeksi silloin, kun tiedettiin eron tapahtuvan.

Haastateltava kertoi, että päiväkotia on tukenut heitä eroprosessissa hoitamalla oman hommansa hyvin ja esimerkiksi joustoa on ollut hoitoaikojen ilmoittamisessa. Lapsen toinen vanhempi on myös saanut ilmoittaa hoitoajat tekstiviestillä, kun ei ole pystynyt muutoin niitä päiväkodille ilmoittamaan. Lapsen vasukeskusteluille (varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen) on pyritty löytämään yhteinen molemmille vanhemmille sopiva aika. Päiväkodin toimintaa heidän eroprosessin aikana hän kuvaa seuraavasti:

"mmmm.. en tiää, et sitä mä oon joskus toki miettinyt että mitä siellä kun en tiedä mitä siellä konkreettisesti tapahtuu niiden päivien aikana kun mä en oo paikalla, että mitä siellä puhutaan tai näin, mutta ei oo tullut mitään semmoista ilmi et ois jotain kauheeta tai näin, mutta tai en mä tiedä mulla itselläni on niin vahvat näkemykset näistä asioista ja mä olen ne sinne myös vahvasti esittänyt niin ne on ei oo silleen tullut semmonen olo et ois. tai no niin no esim. aluksi mä olin tosi tarkka siitä että ei saa sanoa "äidin koti ja isin koti" vaan lapsi oli ite keksinyt, siinä se oli muuten osallisenä, se keksi nimet näille meidän asunnoille, jotka oli eri, että ei ollu isin koti ja äitin koti vaan niil on nimet. Mä niinku sinne päiväkotiin myös et ne on nää on sit nää et näistä sit puhutaan eikä sit muista puhuta, isin kodista ja äidin kodista ja niinku. mmm. ja on siel nyt sit ollu semmosta et heilläkin vähän et sillo ku se oli se viikko-viikko systeemi niin se oli heillekin selkee, et heki niinku ties et miten se on, että nyt ko se sitte on tai et on välillä ollut vaihtelevampaa niin missä lapsi milloinkin on, se on asettanut haasteita. et se on niinku enemmän et me ois voitu paremmin viestiä sinne suuntaan et missä mennään." Vanhempi

Erilaisista toimintatavoista ei suoranaisesti ole sovittu päiväkodin kanssa, mutta esimerkiksi päiväkodilla tiedetään mitkä päivät lapsi on toisen vanhemman luona, joten hän varaa silloin hoitopäivät lapselle, jos hän niitä tarvitsee. Sairastumistilanteissa päiväkodilta otetaan yhteyttä vanhempaan, kumpi on lapsen aamulla päiväkotiin tuonut.

Päiväkoti ei ole ottanut juurikaan eroa puheeksi vanhempien kanssa. Sitä olisi kuitenkin ehkä toivottu enemmän. Tilannetta on ajateltu myös niin, että ehkä päiväkodissa ero ei ole näkynyt negatiivisesti, minkä takia päiväkotia ei ole ottanut sitä oma-aloitteisesti esille.

”Ei oikeestaan, mä oisin voinut toivoa jopa että enemmän sitä niin.. kyllä.. niinku et onko se näkynyt siellä esim. käytöksessä jossain tai mitä se puhuu. Et meillä on nyt itseasiassa vasu tulossa niin vois itseasiassa ottaa puheeksi sen tota. Mutta ei tota oma-aloitteisesti ei, että toisaalta se on ihan hyvä, koska sitten se varmaan tarkoittaa että se ei oo näkynyt siellä mitenkään negatiivisesti. Mutta toisaalta meillä aika tota no suhteellisen sujuvasti meni ja ei ollu mitään isoja riitoja ja koko aika viestittiin ite päiväkodille niitä asioita, että missä mennään ja näin.” Vanhempi

Varhaiskasvatuksen antamasta tuesta ja avusta haastateltava ajattelee, että perushoito tulee hoitaa sekä lapsille tulee olla läsnä. Tärkeää on myös keskusteluyhteys, jos lapsi haluaa puhua omasta tilanteesta. Muistaen että, jos lapsi ei halua puhua omasta tilanteestaan hänellä on mahdollisuus päiväkodissa olla siitä puhumatta. Haastateltava ajattelee, että jokapaikassa ei tarvitse asiaa käsitellä vaan on myös joku paikka, missä saa olla lapsi ja leikkiä. Jos tilanne on ajankohtainen, voisi kirjastosta lainata eroa käsitteleviä kirjoja ja lukea niitä yhdessä, jos vanhemmilla ei ole mahdollisuutta tai osaamista käsitellä asiaa lapsen kanssa. Tällä tavalla tilannetta voisi normalisoida lapsen kanssa. Vanhempien kohdalla hän toivoo selkeitä toimintaohjeita yhteydepiitoon ja hoitoaikojen ilmoittamiseen. Jos säännöt olisivat kaikille perheille samat, niihin olisi helpompaa sitoutua ja toimia niiden mukaan.

On tärkeää tietää, mitkä olisivat sellaisia asioita varhaiskasvatuksen puolelta, joita vanhemmat eivät pidä mielekkäänä tai mitkä voisi tehdä erilaisella tavalla. Esille nousi joustavuus. Liiallinen joustavuus päiväkodin puolelta voi hiertää ja aiheuttaa erimielisyyksiä vanhempien kesken, jotka kuitenkin yrittävät hyvään yhteistyövanhemmuuteen.

”Niin no. toisaalta joustavuus on hyvä, mutta toisaalta mmm.. tai että mmm. miten sen nyt sanois. aammm. aluks sanoin siitä, että se on hyvä, että se isä saa ilmoittaa niitä hoitovuoroja tekstiviestillä ja sit hän ilmoittaa niitä sit aina tosi viime tingassa, koska hän saa työvuorot tosi myöhään ja näin ja mä voin vaan kuvitella miten turhauttavaa se on niille työntekijöille et kun ne tulee siis myöhässä tosi usein. Ja se on turhauttavaa myös mulle, koska se vaikuttaa mun aikatauluihin et tavallaan et mun auktoriteetti ei häneen enää riitä et hän mä en voi määrällä häntä aikuista ihmistä sillä mitä hän tekee, vaikka se kuinka vaikuttaa mun aikatauluihin tai elämään niin tavallaan semmonen et jos ne toimintaohjeet ois et näin se pitää tehdä niin se ehkä

vähentäis kitkaa minun ja tämän isän välillä, koska se tulis selkeesti ulkopuolelta et se kun siitä siis on olemassa se ohje, mutta kun siitä voidaan sitten vähän joustaa niin siitä joustetaan ja sitte siitä joustetaan vähän enemmän.” Vanhempi

Muutoin ei ole koettu, että päiväkodin kanssa olisi ollut jotain ongelmia esimerkiksi vanhempien toiveiden kiinni pitämisessä.

Haastateltava kuitenkin kertoo, että jos häneltä olisi kysytty vuosi sitten siitä, että onko joistain asioista pitänyt keskustella enemmän päiväkodin kanssa, hän olisi vastannut myöntävästi, koska silloin heidän tilanteensa oli vähän enemmän kaoottisempi. Heidän rytminsä on ollut viimeisen vuoden ajan sama ja hän on ollut pääasiassa yhteyshenkilö päiväkotiin. Heidän kohdalla ei ole ollut mitään asiaa, mistä olisi pitänyt enemmän neuvotella ja keskustella päiväkodin kanssa.

7 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tulokset kertovat sen, että ollaanko opinnäytetyöllä saatu vastaukset aluksi asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Kaikkia tutkimuskysymyksiä tulee tarkastella vastauksesta riippumatta. Tulokset esitetään yksikertaisesti, että lukijan on mahdollista löytää tutkimuksen päätulokset. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2007, 256-257.)

Seuraavaksi esitellään aineiston analyysin avulla saadut opinnäytetyön tulokset. Ne on jaoteltu teemoittain lapsen kokemuksiin, lapsen osallisuuteen eroprosessissa sekä varhaiskasvatuksen antamaan tukeen eroperheelle.

7.1 Lapsen kokemukset

Ensimmäiseksi tutkimuskysymykseksi asetettiin, miten lapset ovat kokeneet vanhempiensa eron. Sadutuksilla saatiin kerättyä toisistaan erilaisia satuja. Jos sadutuksia tarkastella mustavalkoisesti, ilman pohdintaa, vastaus on hyvin. Lapsien saduissa ei korostu vanhempien ero negatiivisesti tai ollenkaan. Tuloksia voidaan kuitenkin tulkita, joten saatu tulos ei olekaan yksiselitteinen. Kaikki sadut eivät ole sadunomaisia, vaan enemmän kerronnallisia erilaisista aiheista ja mielenkiinnonkohteista.

Lasten sadutuksissa ei noussut selvästi esille vanhempien ero. Missäkään sadussa ei puhuta suoraan erosta, mutta eroa sivutaan parissa sadussa. Esimerkiksi Lapsi 1 kertoo omassa sadussaan, kuinka hän asuu kahdessa eri kodissa. Lapsi 2 kertoo, kuinka hän tykkää leikkiä isän kanssa, mutta myös äidin kanssa. Muissa saduissa vanhempien eroa tai mitään siihen liittyvää ei käsitellä. Ero ei myöskään korostu missään sadussa eikä saduista ilmene syy-seuraus elementtejä, esimerkiksi Lapsi 1:n sadussa olisi voinut olla "poika asuu kahdessa talossa, koska hänen vanhempansa ovat eronneet". Saduista ei nouse esille lapsien tulkitsemia kokemuksia, mitkä voitaisiin nähdä eron liittyvinä kokemuksina.

Haastateltu vanhempi ei pystynyt vastaamaan siihen, miten hänen lapsensa on eron kokenut. Hänen mielestään asiaa täytyy kysyä lapselta itseltään, koska joku tilanne tai hetki on voinut tuntua hänestä todella sekavalta ja kaoottiselta, mutta lapsi ei välttämättä ole kokenut tilannetta samalla tavalla. Selkeää erokokemusta hän ei pystynyt nimeämään.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen vastausta ei tiedetä. Lapsien sadutuksilla ei saatu selkeitä tuloksia siitä, miten lapset ovat kokeneet vanhempiensa eron. Koska tulos ei ole kuitenkaan yksiselitteinen, saatua tulosta pohditaan luvussa 8. Pohdinta.

7.2 Lapsen osallisuus eroprosessissa

Toiseksi tutkimuskysymykseksi asetettiin, miten vanhemmat ovat osallistaneet lapsiaan eroprosessissa. Haastateltavalta kysyttiin osallisuuden määritelmää, koska haluttiin varmistaa, että tulkitseeko vanhempi opinnäytetyön kanssa osallisuuden määritelmän samalla tavalla. Haastateltavan mielestä lapsen osallisuus eroprosessissa on kuulluksi ja ymmärretyksi tulemista eli samalla tavalla, miten tässä opinnäytetyössä osallisuus määritellään. Haastateltavan lapsi oli pieni eron tapahtuma hetkellä ja on edelleen päiväkotikäinen eli lapsella ei tässä tapauksessa ole puhevaltaa.

Haastateltavan vanhemman lapsi on ollut hyvin vähän eroprosessissa mukana aktiivisena toimijana, koska lapsi on ollut pieni. Lapsen on pitänyt hyväksyä aikuisten tekemät päätökset. Lapsi on kuitenkin saanut olla osallisena puhumalla ja keskustelemalla. Lapsella on ollut tilaa näyttää ja osoittaa omia tunteitaan eroprosessin aikana. Lapsen kannalta osalliseksi saaminen koetaan myös vaikeaksi. Eron liittyy paljon ristiriitaisia tunteita sekä ikävää. Voi olla vaikea hyväksyä sitä, mitä voi olla ja mitä lapsi haluaisi. Haastateltava vanhempi on jaksanut paremmin silloin kun käytössä oli vuoroviikot, koska silloin pystyi keskittymään lapseen enemmän yhden viikon aikana. Nykyään hän on enemmän yksin lapsen kanssa, joten hän kokee jaksamisen lapsen kuulemiseen vaikeampana.

7.3 Varhaiskasvatuksen tuki eroperheelle

Kolmannella tutkimuskysymyksellä selvitettiin varhaiskasvatuksen antamaa tukea lapselle ja perheelle erotilanteessa. Tässä kappaleessa käsitellään vanhemman haastattelun tulosta. Päiväkodin työntekijöille toteutettua ryhmähaastattelua käsitellään luvussa 8. Pohdinta.

Hyvää perushoitoa ja läsnä olemista pidetään riittävänä tukemisen muotona. Olisi hyvä, jos lapsella olisi myös joku paikka, missä lapsi voi keskittyä lapsena olemiseen ja leikkimiseen. Kuitenkin, jos lapsi itse haluaa asiasta keskustella päiväkodissa, olisi siihenkin hyvä olla mahdollisuus. Vanhempien erotilanteessa lapsen vasu- keskustelu olisi tärkeä järjestää niin, että sen ajankohta on mahdollinen molemmille vanhemmille. Riittävä joustaminen on hyvästä, mutta on tärkeää pitää myös maltillisena. Se selkeyttää vanhempien toimintaa, jos annetaan selkeät ohjeet esimerkiksi hoitoaikojen ilmoittamiseen. Jos toimintaohje annettaisiin selkeästi ulkopuolelta, se vähentäisi kitkaa vanhempien välillä.

Varhaiskasvatus on tukenut haastatteluun osallistuneen vanhemman perhettä riittävästi ja mieluisasti, koska päiväkodin toimintaan on oltu tyytyväisiä ja asioista ei ole tarvinnut neuvotella enempää päiväkodin henkilöstön kanssa. Varhaiskasvatus on tukenut joustavuudella esimerkiksi hoitoajoissa sekä keskustelulla. Vanhempien toiveita ja päätöksiä on noudatettu päiväkodissa. Puheeksi ottamista vanhempien erosta olisi voinut olla enemmän päiväkodin puolelta.

8 OPINNÄYTETYÖN POHDINTA

Avo- ja avioerot ovat yleistyneet. Jutellessani monen ihmisen kanssa tästä opinnäytetyöstä, nousee esille toinen toisistaan erilaisia erokokemuksia, joko itsellä tai sitten omien vanhempien kohdalla. Yhä useammin väistämättäkin työskennellään sellaisten lasten kanssa, joilla on kokemus vanhempiensa erosta. Sen lisäksi monet voivat myös asua uusperheessä tai uusperhe tulee kuvioihin pian omien vanhempien eron jälkeen.

Miksi sitten erotaan? Avioliittoa ei enää ehkä nähdä sitovana, miten sitä on pidetty esimerkiksi katsumuksellisista syistä. Ennen eroa toisille on saatettu vain näyttää olevansa yhdessä. Kuitenkin eroperheiden lapsia kohdataan yhä useammin varhaiskasvatuksessa ja koulussa. He edustavat yhtä moninaisuuden kokonaisuutta. Erot eivät tule loppumaan tänä päivänä, niitä tulee olemaan tulevaisuudessakin. Näin ollen työskennellään esimerkiksi lapsen kanssa, joka on ensin asunut ydinperheessä, mutta vanhempien eron myötä työskentely muuttuu erolapsen kanssa työskentelyksi. Varhaiskasvatuksessa ja koulussa kohdataan myös perheitä ja lapsi, jotka muuttavat uudelle paikakunnalle eron seurauksena.

Opinnäytetyön tarkoituksena on saada erolasten ääni kuuluviin ja saada heidät osallisiksi kuulemaan heitä kriisin ja vaikeiden asioiden äärellä. Jokainen lapsi haluaa, että häntä kuunnellaan ja hänen ajatuksistaan ollaan kiinnostuneita. Opinnäytetyössä erolapsia sadutettiin tarkoituksella, että he saisivat sanottua oman mielipiteen, omia mietintöjään ja kokemuksiaan satujen kautta eroon liittyen meille aikuisille.

Tutkimusmenetelmä lasten kuulemiseen voi olla väärä valinta, koska selkeää tulosta ei saatu. Kuitenkin saduttaminen on lapsen kuulemiseen ja tietoiseen kahden keskiseen läsnäoloon hyvä menetelmä. Se on lapsiystävällinen ja siinä edetään lapsen ehdoilla. Sen avulla voidaan rakentaa hyvää vuorovaikutusta ja luottamussuhdetta. Opinnäytetyössä lapset tulivat kuulluksi ja kohdatuksi. Jokainen lapsi haluaa tulla aikuisen huomioiduksi, joten saduttamalla voi antaa kaiken huomion kokonaan yhdelle lapselle. Vaikka sadut eivät tuottaneet opinnäytetyön kannalta odotettua tulosta, sadutus toi mahdollisesti lapselle merkityksellisen kokemuksen aikuisen tietoisesta läsnäolosta.

Saduttettavien lasten taustatiedoista tiedettiin vain vanhempien erosta sekä lapsen ikä. Taustatiedoista ei tiedetä esimerkiksi sitä, että kuinka kauan vanhempien erosta on kulunut aikaa. Kirsi Joronen kertoo Ylen verkkosivuilla olevassa artikkelissa, että kuinka lapset oirehtivat vasta silloin, kun vanhemmat alkavat seistä omilla jaloillaan. Eron aikana lapsi antaa mahdollisuuden aikuiselle surra ja suree itse vasta sen jälkeen. (Kononen 2017.) Samalla kannalla on myös Elina Hermanson, jonka mukaan lapsi voi oireilla vasta vuosienkin päästä eron jälkeen (Hermanson 2015). Saduttettavien lasten vanhempien erosta on voinut kulua vasta vähän aikaa, minkä seurauksena se ei vielä tule ilmi lapsien kertomista saduista. Tai mahdollisesti sadun kertoneet lapset ovat voineet käsitelleet eroa vanhempien kanssa enemmän ja se ei heitä mietityttänyt.

Sadutus tehtiin yleensä vieraassa ympäristössä. Lapsi 1:n ensimmäinen sadutus tehtiin vieraassa ympäristössä, mutta toinen sadutus tapahtui hänen omassa kodissaan. Ensimmäisessä sadussa hän kertoi näätäperheestä, mutta seuraavassa sadussa hän kertoikin kahdesta eri kodista. Satujen sisältöön siis on voinut vaikuttaa se, missä ympäristössä sadutus on tapahtunut. Tulokseen voi vaikuttaa sekin, että saduttaja on lapselle tuntematon ja vieras ihminen. Jos sadutuksia olisi tehty vielä useammin, mahdollisesti viimeisissä saduissa ero olisi voinut tulla satuun mukaan. Esimerkiksi jos varhaiskasvatuksessa sama aikuinen saduttaa samaa lasta monia kertoja, heidän välilleen syntyy mahdollisesti luottamussuhde, jolloin satuihin voi tulla herkemmin lasta mietittyviä asioita.

Sadun sisältöön vaikuttaa mahdollisesti lapsen tunnetila sekä motivaatio. Esimerkiksi, jos on juuri riidellyt toisen lapsen kanssa tai kielletty jostakin asiasta, se purkautuu mahdollisesti sadussa suruna tai pettymyksenä. Myös vireystila on merkityksellinen, koska yleensä väsyneenä ei ole motivaatiota tai voimia osallistua sadun kertomiseen. Tällöin sadusta voi tulla helpommin irrallinen. Sadutukset tehtiin illalla koulupäivän ja hoitopäivän jälkeen, mikä varmasti vaikuttaa siihen, että lasten vireystila ei ole enää sama kuin aamupäivällä. Tämäkin saattaa vaikuttaa satuun tulokseen.

Tuloksia eron vaikutuksista lapsiin olisi saatu myös mahdollisesti sillä, että lapsia olisi suoraan haastateltu aiheesta. Tämä on mielestäni kuitenkin vähemmän lapsilähtöisempi menetelmä kuin sadutusmenetelmä. Toisaalta, olisi voitu haastatella nuoria tai jo aikuisia, jotka ovat kokeneet vanhempiensa eron silloin, kun he ovat olleet pieniä. Tällöin he ovat todennäköisemmin käsitelleet kokemuksen itsensä kanssa, jolloin siitä puhuminen on helpompaa.

Tärkeää on antaa lapselle tilaa näyttää tunteitaan ja käsitellä niitä yhdessä lapsen kanssa. On hyvä keskustella lapsen kanssa avoimesti asioista ikä ja kehitystaso huomioiden sekä ymmärtää, että lapsi voi olla surullinen ja hänellä kuluu aikaa tottua uuteen normaaliin elämään. Tärkeää on myös muistaa, että kaikki lapset ovat yksilöitä. Toisten kanssa asioiden käsittelyyn voi kulua kauemmin aikaa ja asioista keskustellaan monia kertoja, kun taas joku toinen lapsi voi sopeutua tilanteeseen nopeammin ja helpommin.

On tärkeää saada uutta tietoa lasten kokemuksista tai ajatuksista vanhempien eroon liittyen. Työskentelen päiväkodissa, eikä mielestäni ole riittävästi tietoa saatavilla varhaiskasvatuksen työntekijöille eroperheiden kohtaamisesta tai tukemisesta ammatillisessa näkökulmassa. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa varhaiskasvatuksessa työskenteleville työntekijöille siitä, kuinka eroperheiden lapsia tulisi huomioida sekä miten heitä voidaan tukea ja auttaa päiväkodin arjessa. Opinnäytetyö antaa kuvauksen yhden vanhemman kokemuksesta saamastaan tuesta varhaiskasvatuksessa eroprosessinsa aikana. Haastattelussa ei tullut ilmi, että haastateltavan perhe olisi tarvinnut erityisesti päiväkodin apua ja tukea erosta selviämiseen. Vanhempien ero ei haastateltavan mukaan ollut juurikaan näkynyt päiväkodissa. Koska eroja on erilaisia, pitää ymmärtää, että erot näkyvät myös eri tavalla varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyöhön kerättiin näkemyksiä kuopiolaisen päiväkodin työntekijöiltä, koska vanhempien ero tai kotona oleva vaikea tilanne voi ilmetä vahvemmin päiväkodissa esimerkiksi lapsen muuttuneessa käyttäytymistavassa.

Työntekijöiden ryhmähaastattelussa nousseet näkemykset ja vanhemman antama haastattelu poikkeavat joltain osin toisistaan. Työntekijät näkivät, että esimerkiksi eroauttaminen on yksi hyvä taito päiväkodissa työskennellessä. Tuen ja auttamisen keinoiksi työntekijät mainitsivat joustavuuden päiväkodin puolelta, kuuntelun ja keskustelun vanhempien kanssa. Haastateltava kuitenkin koki, että riittävää on hoitaa hyvin oma työnsä päiväkodissa. Tähän pitää joka tapauksessa jokaisen työntekijän pyrkiä oli kyseessä eroperheen tai ydinperheen lapsi. Varhaiskasvatuksen ammattilainen ottaa huomioon jokaisen lapsen, heidän erityistarpeensa, auttaa, on läsnä, kuuntelee, ohjaa ja kasvattaa. Näillä päästään jo pitkälle siinä, miten erolasten kanssa voisi työskennellä. Päiväkodin ensisijaisena tehtävänä on huolehtia lapsesta hänen päiväkodissa olon ajan.

Työntekijöiden ryhmähaastattelussa nousi esille, että varhaiskasvatuksen tärkeänä tehtävänä on myös tarjota lisäapua ja palveluita silloin, kun varhaiskasvatuksen henkilöstön tieto ja taito eivät enää riitä. Eroauttaminen nähtiin myös varhaiskasvatuksessa ennalta ehkäisevänä, mikäli vanhemmat nostavat avoimesti esille vaikeudet parisuhteessa. Parisuhteen vaikeudet heijautuvat vanhemmuuteen ja varhaiskasvatuksen yksi tärkeä tehtävä on tukea vanhempien vanhemmuutta. Ajattelen, että vanhemmuuden tukeminen ei ole vanhempien kasvatustyön arviointia. Se on auttamista sekä aitoa kiinnostusta siihen, kuinka vanhempi jaksaa omassa kasvatustyössään. Lapsia kasvatetaan yhteistyössä ja lapsen tarpeita havainnoiden.

Näkemyksistä, että pitääkö erolasta kohdata tai auttaa jotenkin eri tavalla, oli yksiselitteinen niin vanhemmalta kuin työntekijöiltä. Lasta tulee kuunnella ja yksi työntekijä mainitsikin, että lasta havainnoiden. Lapselle ei kuitenkaan tarvitse puhua koko ajan tai ollenkaan erosta, mutta lapsen nostaessa asia itse esille, hänen kanssaan voi ja mielestäni pitääkin keskustella. Haastavaa voi olla löytää niitä oikeita sanoja, joiden avulla lapsen mieltä voisi lohduttaa. Varhaiskasvatuksessa lasta voidaan tukea erilaisilla tavoilla. Lapselle voi antaa läheisyyttä ja huomiota enemmän. Osa lapsista kokee mielekkääksi silittämisen, halaamisen ja sylittelyn. Tärkeintä lapselle on kuitenkin päiväkodin arjen pysyminen ennallaan sekä totuttujen rutiinien ja päivärytmin ylläpitäminen. Ne pitävät lapsella yllä turvallisuuden tunnetta ja lapsen ei tarvitse ajatella, että päiväkodissakin kaikki muuttuu.

Siksi onkin tärkeä tietää ja ymmärtää, miten ero vaikuttaa lapseen ja perheeseen. Opinnäytetyöllä saatiin selville, että varhaiskasvatusta ei ehkä koeta sellaisena tahona, mikä voisi erotilanteessa auttaa. On perheitä, jotka saavat hoidettua eron liittyvät asiat itsenäisesti hyvässä yhteistyössä ja lapsien ensisijaisuus huomioiden. On perheitä, jotka tarvitsevat tukea ja apua ulkopuolelta. Mutta on myös perheitä, jotka eivät jaksaa tai pysty kuuntelemaan lasta eron keskellä. Tällöin ulkopuolisella kasvattajalla voi olla iso merkitys ja rooli eron keskellä olevalle lapselle. Esimerkiksi päiväkodissa tuttu ja turvallinen hoitaja tai koulussa esimerkiksi opettaja voi olla lapselle suuri turva päivässä. Tästä syystä varhaiskasvatusta ja koulua ei tulisi unohtaa muiden palveluiden ja apujen keskellä. Lapset ovat päiväkodissa tai koulussa suuren osan päivästänsä, jolloin koulun ja päiväkodin henkilöstölle tulee hyvä tuntemus lapsesta, hänen luonteestaan, kehityksestään ja toimintatavoista. Tätä korosti myös yksi työntekijä ja lisäsi, että päiväkodissa tuttujen lasten kohdalla huomataan herkästi myös lapsen normaalista poikkeava oireilu.

Perheen vanhempien kanssa vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen voi tuntua vaikealta ja haastavalta. Puheeksi ottaminen on helpompaa, mitä parempi luottamussuhde on saatu luotua vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välille. Työntekijöiden ryhmähaastattelussa yksi työntekijä mainitsikin, että kun luottamussuhde on hyvä vanhempien kanssa, voi sanoa vanhempien erotilanteessakin oman näkemyksensä suoraan esimerkiksi voisiko jossakin toimintatavassa toimia toisin. Monet työntekijät puolsivat myös sitä kantaa, että mitä avoimempia vanhemmat ovat varhaiskasvatuksen henkilöstölle perheen asioista, sitä helpompi henkilöstön on tehdä työtään ja huomioida perheen kotitilanne lapsen kanssa työskennellessä.

Opinnäytetyön alussa toivoin, että saan itselleni työkaluja siihen, miten erotilannetta voisi käsitellä lapsen kanssa ja miten sitä voi hänelle sanoittaa. Varsinaisesti mitään konkreettista työmenetelmää en saanut, mutta oivalsin, että niitä ovat kuuntelu, läsnäolo ja empatia. Oikeiden sanojen löytäminen voi olla vaikeaa, mutta joskus riittää myös se, että kuuntelee ja on läsnä. Lapsen läheisyyden kaipausta häntä voi pitää entistä enemmän sylissä, olla lähellä ja huomioida pienillä asioilla, joita hän ei välttämättä edes itse huomaa. Empatiakyky on taito, mitä tarvitaan mielestäni kaikessa ihmisten kanssa tehtävässä työssä. Jatkossa aion omassa työssäni käyttää saduttamista yhtenä työmenetelmänä. Sitä voi hyödyntää muutoinkin, kuin pelkästään erotilanteessa kuulemiseen.

Erotilanteet voivat tuoda myös haasteita varhaiskasvatukselle. Työntekijöiden ryhmähaastattelussa yksi työntekijä kertoi tilanteesta, kun yhden lapsen molemmille vanhemmille järjestettiin erilliset vasu-keskustelut, koska vanhemmat eivät voineet tulla samaan tilaan yhtä aikaa. Tämä voi mietittyä kyseistä lasta, että miksi hänen vanhempansa tulevat erikseen ja muiden vanhemmat tulevat yhdessä keskusteluun. Riitaisimmissa tapauksissa varhaiskasvatus voi myös joutua antamaan lausunnon esimerkiksi sosiaaliviranomaisille, esimerkiksi kummalle vanhemmalle huoltajuus tulisi myöntää päiväkodin näkömuksen mukaan. Varhaiskasvatus voi myös joutua antamaan selosteen lasta koskevista havainnoistaan.

Kaikki lapset eivät myöskään ole avoimia, miten me aikuiset usein saatamme ajatella. Lapsi voi kokea surua sisällään, mikä ei näy ulospäin esimerkiksi itkemisellä. Kuitenkin lapsen käytöksessä ja toiminnassa voi huomata normaalista poikkeavia asioita. Työntekijöiden haastattelussa yksi työntekijä nosti esille, että lapsi voi olla enemmän itkuisempi, voi tulla pissavahinkoja, aggressiivinen, sulkeutunut ja niin edelleen. Leikki-ikäinen tarvitsee paljon syliä ja turvaa, varsinkin erotilanteessa. Erotilanteessa lapsi voi taantua jo sellaiseen kehitysvaiheeseen, jonka hän on jo ohittanut, esimerkiksi lapsi voi olla vauvamainen ja avuton. (Kinnunen 2010, 81-2.) Tällöin tarvitaan myös varhaiskasvatuksen työntekijän ammattitaitoa huomaamaan, että kaikki ei ole hyvin ja rohkeutta ottaa asia puheeksi vanhempien kanssa tiedostellen, että onko jotain sellaista sattunut, mistä työntekijän olisi hyvä tietää.

Erotilanteet eivät ole koskaan selkeitä ja niihin liittyy monia eri ulottuvuuksia. Uskoisin, että jokainen ero on sitä koskettavien ihmisten näköinen eli eroja on monenlaisia. Ajattelin asiaa myös hieman negatiivisestikin, että erot ovat aina hankalia, sekavia ja tarvitaan erityistä ammattitaitoa ja osaa-mista. Ja onhan asia näinkin, jotkut erot ovat riitaisia ja riitaisuus voi jatkua vuosia esimerkiksi huol-tajuuskiistoissa, jotka menevät lopulta oikeuden ratkottavaksi. Opinnäytetyön tekemisen kautta olen kuitenkin ymmärtänyt, että erot voivat sujua ilman suurempia ongelmia ja ristiriitoja.

Ennen kaikkea kuulutan ennalta ehkäisemiseen. Voi olla tilanteita, että asiat kärjistyvät hyvinkin no-peasti, onnellinenkin parisuhde voi päättyä nopeasti eroon. On myös tilanteita, joissa erimielisyydet voitaisiin saada esimerkiksi erilaisten keskusteluun pohjautuvien tukipalveluiden kautta selvitettyä. Olen sitä mieltä, että tarvitsemme varhaiskasvatukseen rohkeutta ottaa vanhempien kanssa pu-heeksi heidän välinen parisuhteensa ja jaksaminen arjessa lapsen kanssa, esimerkiksi lapsen var-haiskasvatussuunnitelman laatimisen yhteydessä. Jos silloin nousee esille, että parisuhde voisi vaatia hoitoa, voi perhettä ohjata saamaan apua erilaisista perhepalveluista. Tilanne ei ehkä pääsisi kärjis-tymään eroon, vaan tilanne voidaan saada ennalta ehkäistyä. Ryhmähaastattelussa yksi työntekijä kertoikin, että joskus avioeron harkinta-aikana vanhemmat saavat asioista keskusteltua ja eroa ei tapahdu.

8.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Kaikki eettisesti hyvin tehdyt tutkimukset noudattavat hyvää tieteellistä käytäntöä. Näillä käytän-nöillä tarkoitetaan esimerkiksi huolellisuutta ja tarkkaavaisuutta tutkimustyössä, tulosten tallenta-mista ja esittämistä sekä tulosten arvioimista. Tutkimustyössä täytyy myös kunnioittaa ihmisarvoa ja heidän itsemäärämisoikeuttaan. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2007, 23-25.)

Opinnäytetyö on laadullinen eli kvalitatiivinen, joten opinnäytetyö ei tuota lukuja, joilla voitaisiin saa-tuja tuloksia todentaa tai yleistää. Opinnäytetyö on kuitenkin luotettava, koska siinä on noudatettu tutkimuksen eettisiä periaatteita. Opinnäytetyössä on esitelty tarkasti tutkimuskysymykset, aineiston kerääminen, osallistajat ja mitä menetelmiä on käytetty. Lisäksi opinnäytetyön eteneminen ja tehty-jen valintojen perustelut on kuvattu luvussa 6. Opinnäytetyön prosessi. Opinnäytetyössä on esitelty aineiston analyysi sekä saadut tulokset.

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat myös tutkimusmenetelmät sekä tutkimuskohteet. Opinnäy-tetyön pätevyys (validius) ei tältä osin toteudu, sillä sadutusmenetelmällä ei saatu aineistoa, missä lasten vanhempien eroon liittyvät kokemukset olisivat ilmenneet. Saatu aineisto on tulkinnan va-raista ja sen syntyyn ovat vaikuttaneet mahdollisesti monet eri tekijät. Vanhemman haastattelussa saatiin yksityiskohtaisempaa tietoa sekä saatuja vastauksia pystyttiin tarkentamaan jo haastatteluti-lanteessa.

Tutkimusmenetelmänä käytettyä saduttamisen menetelmää ei ole mahdollisesti käytetty aiemmin aineiston keruu menetelmänä opinnäytetöissä. Opinnäytetyön tulokset ovat kuitenkin siirrettävissä, sillä opinnäytetyö voidaan toteuttaa muillekin ikäryhmille, kuin vain lapsille.

Opinnäytetyössä käsitellään eroa, joka voi olla aiheena arka. Työskentelyssä toimittiin hienotunteisesti, lapsia sekä vanhempia kuunnellen. Sadutuksiin osallistuneet olivat lapsia, joten saduttamisessa otettiin huomioon, että lapsen kokemus ja mielikuvitus voivat sekoittua. Sadutuksissa edettiin lapsen tahtisesti ja jokainen lapsi sai kertoa haluamansa sadun. Opinnäytetyön tulokset ovat tulkinnan varaisia sekä moniulotteisia. Opinnäytetyön tarkoituksena ei ole arvioida lasten tuottamia satuja tai esimerkiksi vanhemman toimintaa erotilanteessa.

Koska vanhemman haastattelussa keskusteltiin hänen henkilökohtaisesta erosta, huomioitiin, että haastattelutilanteessa voi nousta mieleen muistoja, joista voi seurata surua tai vihaa. Kaikki tunteet haastattelutilanteessa olivat sallittuja ja tilanteessa edettiin niiden mukaan. Haastattelutilanteen alussa vanhemmalle kerrottiin mahdollisuudesta kieltäytyä vastaamasta, jos hän kokee kysymyksen vaikeaksi tai ahdistavaksi.

Lasten vanhemmille laadittiin suostumuslomake. Suostumuslomakkeella annettiin suostumus lapsen saduttamiseen sekä lapsen tuottaman sadun käyttämiseen opinnäytetyön aineistona. Suostumuslomake on tämän opinnäytetyön liitteenä (LIITE 1).

Opinnäytetyön aineistoa ei jatko käytetä ja se tuhottiin opinnäytetyön valmistuttua. Opinnäytetyöhön osallistuville henkilöille on kerrottu suullisesti ja suostumuslomakkeessa, että valmis opinnäytetyö tallennetaan ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden verkkosivustolle Theseukseen. Opinnäytetyön teon aikana anonymiteetti on säilytetty eli haastatteluun osallistuneen vanhemman ja sadutuksiin osallistuneiden lasten henkilötietoja ei esiinny opinnäytetyössä. Aineiston analyysissä lasten nimet on poistettu tai jos niitä on ilmennyt saduissa, ne on muutettu.

8.2 Opinnäytetyön merkitys

Opinnäytetyön merkityksellisyys korostuu oletuksessa, että lapset kertovat saduissaan luontevasti erosta. Opinnäytetyö osoitti, että lasten kuuleminen ja heidän osallistaminen ei ole aina yksinkertaista. Lapset ovat ihmisiä niin kuin me aikuisetkin ja heillä on omat näkemykset ja mielipiteet. He eivät toimi aina niin kuin aikuiset ajattelevat heidän toimivan. Mielipiteiden saaminen esille ei ole helppoa, sillä esimerkiksi lapsi puolustaa aina omaa vanhempansa. Erotilanteiden myötä lapsi voi joutua hyvin ristiriitaisiin tilanteisiin, kumman vanhemman puolella on, uskaltaako sanoa oman mielipiteensä, valehteleeko tai suuttuuko toinen vanhemmista, jos hän puoltaakin toista vanhempaa. Mielestäni tarvitsemme erilaisia menetelmiä ja tapoja osallisuuden ja kuulemisen toteuttamiseen.

Opinnäytetyön tekemisen kautta olen oppinut ajattelemaan eroperheitä ja erotilannetta laajemmin, kuin ennen opinnäytetyön tekemistä. Olen oivaltunut, että eroja on monenlaisia. Kuitenkin valitettavasti eron kautta voidaan saada valtaa, minkä avulla voidaan saada isojakin ristiriitoja ja ongelmia ratkottavaksi. On ammatillista työskentelyä oppia työskentelemään sellaisissakin erotilanteissa ymmärtäväisesti ja kunnioittavasti, vaikka ne eivät vastaisikaan omaan arvopohjaan.

Kaikkia tutkimuksia voidaan kehittää tai lähteä laajentamaan. Tätä opinnäytetyön tutkimusta voisi jatkaa niin, että erolapsia saduttaisi heille ennestään tuttu luottamussuhteen luonut henkilö. Tutkimuksessa voisi saduttaa myös vanhempia eikä haastatella haastattelun mukaisesti. Silloin haastattelusta tulisi enemmän kertomuksellinen ja mahdolliset tunteet ja kokemukset voisivat nousta herkemmin esille. Saduttamisen menetelmää voisi tutkia erolasten kuulemisessa pitkittäistutkimuksella. Lapsia voisi saduttaa ensin heti eron tapahtumisen jälkeen. Sen jälkeen kolmen kuukauden kuluttua ja sen jälkeen kuuden kuukauden kuluttua ja niin edelleen. Tällä tavalla voisi tutkia, miten kauan voi kulua aikaa ennen kuin lapsi tuo ilmi vanhempien eron eli toisin sanoen milloin hän alkaa eroa käsitellä.

Leikki on lapsille luontaista. Lasten leikeistä voi havainnoida heidän sen hetkisiä mietintöjään. Esimerkiksi kotileikki ja barbit olisivat otollisia leikkejä, joissa voisi mahdollisesti näkyä lapsen muuttuneet perhetilanteet kotona. Tutkimuksessa voisi tutkia, millä tavalla lapset oireilevat vanhempien erosta omilla leikeissään.

Olen tyytyväinen tekemääni opinnäytetyöhön. Sen avulla saatiin erolasten ääni kuuluviin. He saivat kokemuksen saduttamisesta ja tulla kuulluksi. Tärkeä kohta opinnäytetyön tekemisessä oli myös varhaiskasvatuksen työntekijöiden ryhmähaastattelu. Se antoi opinnäytetyölle yhden näkökulman siitä, kuinka varhaiskasvatuksessa työskentelevät ammattilaiset näkevät erotilanteet varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyössä tarkastellaan vanhempien eroa lapsen, vanhemman ja varhaiskasvatuksen henkilöstön näkökulmasta. Opinnäytetyöllä saatiin tietoa ja uusia mielipiteitä siihen, kuinka vanhemmuutta voitaisiin varhaiskasvatuksessa tukea vanhempien erotilanteessa.

Opinnäytetyön tekemisen aikana sain huomata hyvinkin konkreettisesti, miten paljon lähelläni on eroperheitä tai henkilöitä, jotka ovat kokeneet lapsuudessaan eron. Monta eroa tapahtui opinnäytetyötä tehdessäni ympärilläni ja välillä ajattelin, että onko tämä oikeasti nykyajan normaali, että eroja tapahtuu näin paljon. Kaikki erot toki eivät tapahtuneet lapsiperheissä. Onko eroaminen nykyaikana helpompaa? Onko eroaminen nykyaikana hyväksyttävämpää? Kysymyksilläni en tarkoita sitä, että henkilön tulisi olla parisuhteessa, jossa eletään riitojen keskellä tai yhdessä eläminen ei ole hyväksi kummallekkaan osapuolelle. Tarkoitan sitä, että onko yhteiskunnassamme tarpeeksi ennalta ehkäiseviä palveluita, joilla voitaisiin mahdollisesti eroa pohtivia pariskuntia auttaa. Toki aina annettu apu ei auta ja eroaminen voi olla parempi ratkaisu kuin yhdessä pysyminen.

Keskeisinä asioina haluan nostaa opinnäytetyöstäni sen, että eroja on monenlaisia ja jokainen reagoi siihen omalla tavallaan. Ero on aina kriisi, vaikka lopputulos olisikin hyvä ratkaisu kaikille osapuolille. Vaikutukset näkyvät lapsissa eri tavalla eri ikäkausina, koska kehitys on jokaisella yksilöllinen. Ero vaatii työstämistä niin lapsilta kuin aikuisilta sekä mahdollisesti erilaista tukea ulkopuolisilta ihmisiltä, ammattilaisilta tai läheisiltä. Erosta toipuminen ja niin sanotun uuden elämän aloittaminen vaatii aikaa. Varhaiskasvatuksessa ja koulussa olisi hyvä tietää perheen kotitilanteesta, koska silloin voidaan tukea ja ymmärtää lasta paremmin. Loppuun haluan sanoa, että kuullaan ja huomataan lapset ja perheet!

LÄHTEET JA TUOTETUT AINEISTOT

KIRJALLISET LÄHTEET

AIRIO, Ilpo 2016. Miten ensisynnyttäjien siviilisäätö vaikuttaa eroriskiin. Teoksessa: HAATAJA, Anita, AIRIO, Ilpo, SAARIKELLO-TORP, Miia, VALASTE, Maria (toim.) 2016. Laulu 573 566 perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla. Tampere: Juvenes Print.

HIRSJÄRVI, Sirkka, REMES, Pirkko, SAJAVAARA, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. 13., osin uudistettu painos 2007. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy

HUTTUNEN, Jouko 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Juva: PS-kustannus.

INKINEN, Sanna 2018-10-05. Savon Sanomat. Haluatteko oikeasti riidellä? Perhe B10.

KINNUNEN, Saara 2010. Kun tiet eroavat. Kauniainen: Perussanoma Oy

KOSKENVUO, Karoliina 2010. Lapsuudentapahtumat, terveys ja elämäntyytyväisyys. Teoksessa: HÄMÄLÄINEN, Ulla (toim.), KANGAS, Olli (toim.) 2010. Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Vammalan Kirjapaino Oy.

KÄÄRIÄINEN, Aino 2015. Lasten auttaminen vanhempien erotessa. Teoksessa: NIEMELÄ, Sirkku, KÄÄRIÄINEN, Aino 2015. Millan isä ja äiti eroavat – miten lasta voi auttaa vanhempiensa erotessa. Helsinki: Libris Oy

LAPSI 1 2018. [Sadutus 2018-04-17.] [Sadutus 2018-05-02.]

LAPSI 2 2018. [Sadutus 2018-03-27.] [Sadutus 2018-04-10.] [Sadutus 2018-04-17.] [Sadutus 2018-04-24.]

LAPSI 3 2018. [Sadutus 2018-03-27.]

MÄENPÄÄ, Marjut & POUTIAINEN, Saira 2009. Nuorten aikuisten kertomuksia lapsena koetusta vanhempien avioerosta ja siitä kuulemisesta. Teoksessa Aino Kääriäinen, Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto / Neuvo-projekti

MÄÄTTÄ, Kaarina 2002. Avioeron tuska ja helpotus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

POIJULA, Soili 2007. Lapsi ja kriisi. Selvitytyksen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja Oy

PRUUKI, Heli & SINKKONEN, Jari 2017. Lapsi ja ero. Eväitä eteenpäin. Helsinki: Kirjapaja Oy

RIUTTA, Ulla 2004. Eron lapset. Hämeenlinna: Karisto Oy

SINKKONEN, Jari 2017a. Erilaiset liitot, erilaiset teot. Teoksessa: PRUUKI, Heli & SINKKONEN, Jari 2017. Lapsi ja ero. Eväitä eteenpäin. Helsinki: Kirjapaja Oy

SINKKONEN, Jari 2017b. Vanhempien eron vaikutukset lapsiin. Teoksessa: PRUUKI, Heli & SINKKONEN, Jari 2017. Lapsi ja ero. Eväitä eteenpäin. Helsinki: Kirjapaja Oy

STENBERG, Johanna & STENBERG Jan-Henry 2016. En se minä ollut. Itsen suojaamisen perusteet. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim

TYÖNTEKIJÖIDEN RYHMÄHAASTATTELU 2018-09-11. [Haastattelu 2018-09-11.]

VILEN, Marika, LEPPÄMÄKI, Päivi, EKSTRÖM, Leena 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. 1.-2. painos, 2005. Helsinki: WSOY/Oppimateriaalit, 166

YHDESSÄ! Pohjois-Savon lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman hankesuunnitelma (LAPE) 2018. Pdf-tiedosto.

VANHEMPI 2018-06-05. [Haastattelu 2018-06-05.]

ELEKTRONISET LÄHTEET

APUAEROON.FI 2018. Palveluhaku. [Viitattu 2018-10-10.] Saatavissa:

<https://apuaeroon.fi/palveluhaku/>

HAAPALA, Maija & SAARNIO, Joanna. Sadutusmenetelmän arviointia pienten lasten vastaanottokodissa. Diakonia- ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. [Viitattu 2018-10-15.] Saatavissa:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/30055/Helsinki_Haapala_Saarnio_2011.pdf?sequence=1

HEISKANEN, Tuula 2018. Keskustelu YHDESSÄ!-muutosohjelmasta ja Ero- ja yhteistyövanhemmuus hankkeesta. Tapahtunut: 2018-04-26.

HEIKINHEIMO, Kirsi 2017-09-22. Näe mut! Se mej!- Miten ero vaikuttaa lapseen? [video] [Viitattu 2018-05-20.] Saatavissa: https://www.youtube.com/watch?v=S2HBZ_u3aOs

HERMANSON, Elina 2015-05-05. Vanhempien ero lapsen näkökulmasta. Duodecim terveyskirjasto. Kotineuvola. [Viitattu 10.10.2018.] Saatavissa:

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=kot00210

HERNESNIEMI, Janita & HURJANEN, Laura 2010. Sadutus täällä ja muualla. Opinnäytetyö. Vaasan ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. [Viitattu 2018-10-15.] Saatavissa:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/22198/Sadutus_taalla_ja_muualla.pdf?sequence=1&isAllowed=y

KOKKOLA, Johanna 2017-08-21. Varhaiskasvatuksen perheohjauksessa saa tukea vanhemmuudelle. Talentia-lehti. [Viitattu 2018-10-07.] Saatavissa: <https://www.talentia-lehti.fi/varhaiskasvatuksen-perheohjauksessa-saa-tukea-vanhemmuudelle/>

KONONEN, Heidi 2017-09-24. Pariterapeutti: Seurustelkaa rauhassa ennen kuin perustatte uusperheen. [Viitattu 2018-10-10.] Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-9839175>

KUOPION ENSIKOTIYHDISTYS RY 2018. Ero ja yhteistyövanhemmuus -hanke (2018-2018) - Kehitämme eroauttamisen palveluita. [Viitattu 2018-11-30.] Saatavissa:

<http://www.kuopionensikoti.fi/ero-ja-yhteistyovanhemmuus-hanke-2017-18-kehitamme-eroauttamisen-palveluita/>

KUVIO 1. Opinnäytetyön prosessi

LAKI LAPSEN HUOLLOSTA JA TAPAAMISOIKEUDESTA. L 8.4.1983/361. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2018-11-15.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361#L2P9>

LASTENSUOJELULAKI. L 13.4.2007/417. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2018-10-12.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

OIKEUSMINISTERIÖ 2017-09-29. Valtioneuvosto. Työryhmä ehdottaa uudistuksia lapsenhuoltolakiin. [Viitattu 2018-04-26.] Saatavissa: http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tyoryhma-ehdottaa-uudistuksia-lapsenhuoltolakiin?_101_INSTANCE_3wyslLo1Z0ni_groupId=1410853

OPETUSHALLITUS 2018. Varhaiskasvatus. [Viitattu 2018-05-03.] Saatavissa: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus

OPETUSHALLITUS 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17, 32-33. [Viitattu 2018-10-07.] Saatavissa:

https://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

PARKKARI, Jani 2015-09-25a. Lapsi ei unohda vanhempiensa eroa. Yle vanhemmuus, artikkeli. [Viitattu 2018-05-03.] Saatavissa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/09/25/lapsi-ei-unohda-vanhempiensa-eroa>

PARKKARI, Jani 2015-09-25b. Näin ero vaikuttaa lapseen. [Viitattu 2018-10-05.] Saatavissa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/09/25/nain-ero-vaikuttaa-lapseen>

PERUSTUSLAKI. L 11.6.1999/731. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2018-11-17.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

POSA, Iida-Lotta ja TURPEINEN, Tiia 2015. Lasten kokemuksia vanhempien erosta. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. [Viitattu 2018-10-05.] Saatavissa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/104242/Posa_Turpeinen_Lasten+kokemuksia+vanhempien+erosta.pdf;jsessionid=7617663445D634285FEDC73C38C7A26D?sequence=1

RAJALAHTI, Hannele ja Savolainen, Heidi 2012. Kokemuksia vanhempien erosta. Opinnäytetyö. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Hoitotyön koulutusohjelma. [Viitattu 2018-05-10.] Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/43626/Rajalahti_Hannele.pdf?sequence=1

SAASTAMOINEN, Vilma 2013. Kuinka eroperhettä tuetaan päiväkodissa? Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. [Viitattu 2018-11-17.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201305056249>

SANDBERG, SEIJA 2000. Lasten ja nuorten stressi. Lääketieteellinen aikakausikirja Duodecim. Lehden numero 20. [Viitattu 2018-05-15.] Saatavissa: <http://www.duodecimlehti.fi/lehti/2000/20/duo91831>

SALO, Sirpa 2011. Parisuhdeongelmat ja lasten psyykinen hyvinvointi: kaksi tutkimusnäkökulmaa. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, 115. [Viitattu 2018-10-05.] ISBN 978-951-39-4447-6. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/36861/9789513944476.pdf>

SOIKKELI, Sanna 2012. Lapsen perhe eron jälkeen. Kasvatustieteen pro gradu- tutkielma. [Viitattu 2018-05-15.] Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/39928/URN:NBN:fi:jyu-201210082628.pdf?sequence=1>

SOSIAALI JA TERVEYSMINISTERIÖ 2018. Huoltajuus, elatus, isyyden tunnistaminen. [Viitattu 2018-05-20.] Saatavissa: <http://stm.fi/huoltajuus>

SUNDELL, PIA 2017-11-25. Etä- ja lähivanhemman termeistä on luovuttava. [Viitattu 2018-10-07.] Saatavissa: <https://www.ts.fi/mielipiteet/lukijoilta/3740268/Eta+ja+lahivanhemman+++termeista+on+luovuttava>

SUOMEN VIRALLINEN TILASTO (SVT) 2014. Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. 2013, Liitetaulukko 3. Lapsiperheet tyypeittäin 1950–2013 . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 2018-11-15.] Saatavissa: http://www.stat.fi/til/perh/2013/perh_2013_2014-05-23_tau_003_fi.html

SUOMEN VIRALLINEN TILASTO (SVT) 2016. Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. 2016. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 2018-09-30.] Saatavissa: http://www.stat.fi/til/perh/2016/perh_2016_2017-05-26_tie_001_fi.html

THL 2018a. Sotkanet.fi. Yhden vanhemman perheet, % lapsiperheistä. [Viitattu 2018-09-30.] Saatavissa: <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=szbxtDY1dgYA®ion=s07MBAA=&year=sy6rtDbW0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=201802280718>

THL 2018b. Sotkanet.fi. Kaikki kunnan kustantamaan varhaiskasvatukseen osallistuneet 31.12.,% 1-6-vuotiaista. [Viitattu 2018-11-30.] Saatavissa: <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=sw7zBQA=®ion=s07MBAA=&year=sy6rsDbS0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=201802280718>

THL 2017-05-23a. Lastensuojelun käsikirja. Lapsen huolto, tapaaminen ja asuminen. [Viitattu 2018-05-20.] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lapsen-asema-erotilanteessa/lapsen-huolto-tapaaminen-ja-asuminen>

THL 2017-04-24b. Osallisuus. [Viitattu 2018-05-03.] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

THL 2016-12-30. Lapsen osallisuus. Lastensuojelun käsikirja. Työprosessit. [Viitattu 2018-04-26.] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus#otsikko2>

UNICEF 2018a. Lapsen oikeudet. [PowerPoint.] [Viitattu 2018-11-28.] Saatavissa: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=2ahUKEwjx-Ob9nfXeAhUF1iwKHcZxBIYQFjADegQIBhAC&url=https%3A%2F%2Funicef.studio.crasman.fi%2Fpub%2Fpublic%2FKoulut%2FLOS%2Byl_kouluille%2Bpakattu.ppt&usg=AOvVaw3c0R0swBOeGk3IWN5c-wrE

UNICEF 2018b. Lapsen oikeuksien sopimus lyhennettynä. [Viitattu 2018-10-15.] Saatavissa: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-lyhennettyna/>

TILASTOKESKUS 2017-04-20a. Solmittujen avioliittojen määrä väheni hieman. Tilastokeskuksen tilastot. [Viitattu 2018-05-03.] Saatavissa: https://www.stat.fi/til/ssaaty/2016/ssaaty_2016_2017-04-20_tie_001_fi.html

TILASTOKESKUS 2017-04-11b. Yhä useamman lapsen vanhemmat elävät erillään. Tiedote. [Viitattu 2018-04-24.] Saatavissa: http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet/v2007/tiedote_012_2007-04-12.html

VARHAISKASVATUSLAKI. L 19.1.1973/36. Finlex. Lainsäädäntö. [Viitattu 2018-05-03.] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

VÄESTÖLIITTO 2018-07-06a. Lapsen kuuleminen [Viitattu 2018-09-20.] Saatavissa: http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/avio-ja_avoliiton_lakitieto/lapsen_kuuleminen/

VÄESTÖLIITTO 2018b. Lapset ja ero. [Viitattu 2018-05-03.] Saatavissa: http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapset_ja_ero/

YHDEN VANHEMMAN PERHEIDEN LIITTO 2018. Periaateohjelma. [Viitattu 2018-03-25.] Saatavissa: <https://www.yvpl.fi/liitto/periaateohjelma/>

LIITE 1

SUOSTUMUSLOMAKE OPINNÄYTETYÖHÖN OSALLISTUMISESTA

Tällä lomakkeella annetaan suostumus osallistua Savonian ammattikorkeakoulun opiskelijan Sini Siekkisen (ss17km) tekemään opinnäytetyöhön liittyvään tutkimukseen. Tutkimuksessa lapsia kuullaan sadutusmenetelmän avulla. Tutkimusta tehdään anonymisti eli opinnäytetyössä ei tule esiintymään lapsien (tai vanhempien) nimiä, asuinpaikkakuntaa tai muitakaan tunnistetietoja. Lopullinen opinnäytetyö tallennetaan ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden verkkosivulle Theseukseen. (www.theseus.fi)

Lapseni saa osallistua opinnäytetyön tutkimukseen?

kyllä ei

Lapseni kertomaa tarinaa ja piirustusta **voidaan suoraan lainata** opinnäytetyössä? (Tarkoittaa sitä, että lapsen tarinasta voidaan ottaa jokin pätkä suoraksi lainaukseksi eli sanasta sanaan kerrottuna ja/tai piirustuksesta voidaan ottaa kuva opinnäytetyöhön.)

kyllä ei

Olen tietoinen, että opinnäytetyö tallennetaan Theseukseen.

kyllä ei

Olen keskustellut lapseni kanssa sadutuksesta ja hän haluaa siihen itse osallistua.

kyllä ei

Muita terveisiä/vaatimuksia/ajatuksia/toiveita:

Lapsen nimi: _____

Päivämäärä ja paikka: _____

Vanhemman allekirjoitus: _____

LIITE 2

Haastattelurunko vanhempien haastatteluihin

ALKUTIETOJA

- Millainen lapsi sinulla on?
- Onko teillä yhteis- vai yksinhuoltajuus?
- Missä vaiheessa eroprosessinne on menossa?
- Millaiset asumisjärjestelyt teillä on?

LAPSEN OSALLISUUS

- Mitä lapsen osallisuus eroprosessissa tarkoittaa?
- Koitko vaikeuksia saada lasta osalliseksi eroprosessiin? Millaisia vaikeuksia?
- Miten olet kertonut lapsellesi erosta?
- Millaisissa tilanteissa olette puhuneet lapsen kanssa erosta? Onko se ollut helppoa vai vaikeaa?
- Millaisia kysymyksiä lapsesi on kysynyt sinulta erosta? Millaista oli vastata kysymyksiin?
- Koetko, että lapsesi on ollut osallisena eroprosessissa? Millä tavalla?
- Millaisena koet lapsen osallisuuden, onko se helppoa vai vaikeaa?
- Kuinka olet jaksanut/pystynyt kuuntelemaan lasta?

LAPSEN KOKEMUKSET

- Pystytkö kuvailemaan, millaiseksi lapsi on kokenut erotilanteen?
- Onko lapsellasi ollut selvästi havaittavia oireita/muutoksia käytöksessä, jotka ajattelet johtuvan muuttuvasta elämäntilanteesta?
- Mitä lapsesi on kertonut sinulle omista kokemuksistaan?

VARHAISKASVATUKSEN TUKI

- Milloin kerroitte päiväkodille lapsen erosta?
- Millä tavalla varhaiskasvatus (tai koulu) on tukenut teitä ja lasta eroprosessin aikana? Olisiko sitä voinut olla enemmän/vähemmän?
- Ottaako/onko ottanut kasvatushenkilöstö eron puheeksi kanssanne?
- Millä tavalla toivoisitte, että varhaiskasvatus voisi auttaa tai tukea eroprosessin aikana? Olisiko voinut tehdä jotain toisin tai jättänyt tekemättä?
- Miten varhaiskasvatuksessa on kunnioitettu vanhempien sopimuksia eron liittyvissä asioissa? Onko asioista keskusteltu?
- Millaisista arjen pelisäännöistä olette sopineet varhaiskasvatuksen kanssa?

Saako Ensikotiyhdistys ry julkaista omilla facebook sivuillaan lapsesi kertomaa satua anonymisti?